

GORAN FILIPI

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Matetića Ronjgova 1, HR – 52100 Pula

STRUKTURA I STRATIFIKACIJA ISTRORUMUNJSKOGA LEKSIKA

U članku se pokušava sinkronijski i dijakronijski odrediti različite izvorne i aloglotske leksičke slojeve u istrorumunjskim idiomima. Svaki se sloj oprimjeruje riječima koje je autor sam prikupio tijekom terenskih istraživanja od 1985. do današnjih dana (autor raspolaže korpusom od preko 15.000 leksičkih jedinica – računajući dakako i sve glasovne inačice) i primjerima iz literature o istrorumunjskim govorima. Pripadnost pojedinih riječi odgovarajućem sloju dokazuje se suvremenim etimologijskim i leksikologijskim metodama. Autor je svjestan stanovita broja mogućih pogrešnih procjena jer riječ je ipak o idiomu za koji ne postoje nikakvi tekstovi iz iole starijih vremena.

KLJUČNE RIJEČI: *sinkronija, dijakronija, istrorumunjski leksik, etimologija*

0. GRAFIJA I KRATICE

Za istrorumunjske oblike koje smo sami zabilježili služimo se grafijom koju smo sastavili za IrLA. Riječ je o prilagođenoj hrvatskoj latinici kojoj su dodani grafemi koji izražavaju istrorumunjske posebne glasove i posebni znakovi za digrame *lj* i *nj*:

ǎ - stražnje muklo *a*

ɛ - jako otvoreno *e*

ə - poluglas, čuje se između *v* i *r* u hrvatskoj riječi *vrt* - odgovara rumunjskome *ă*

č̣ - jako umekšano *č*

ś - umekšano *š*

ẓ̌ - umekšano *ž*

3 - početni glas u tal. *zelo*

ǰ - glas između hrvatskoga *dž* i *đ*

γ - velarni zvučni frikativ, kao u španjolskom *lago*

ǎ - hrvatsko *lj*

ń - hrvatsko *nj*

Naglasak u ir. riječima bilježimo podcrtavanjem naglašenoga vokala, osim *ǎ* koje je uvijek naglašeno. U jednosložnim riječima naglasak se ne bilježi.

Ir. imenice navode se u jednini bez člana, čemu slijede nastavci za određeni član (*-u* ili *-a*), za množinu (*-o*, *-e*, *-č itd.*), za množinu s određenim članom (*-i*, *-ele*,...) i na kraju odrednica roda (*m.*, *ž.*, *n.* ili *bg.*). Uz infinitiv glagola daje se i oblik za 1. l. jd. prezenta. Za pridjeve se daju sva tri (ukoliko postoji n.) jedninska i množinska oblika.

Čakavske, slovenske i istromletačke riječi koje smo sami prikupili pišemo istom grafijom (za slovenski koristimo i *w* – kao u engl. riječi *wild*), a naglasak bilježimo kako je to uobičajeno u odgovarajućim dijalektološkim praksama, dok oblike iz literature vjerno prenosimo prema izvorniku (osim srpske ćirilice koju najčešće transliteriram). U citatima značenja iz raznih rumunjskih rječnika u zagradi se ponekad daje samo najnužniji prijevod radi boljšega snalaženja čitatelja koji rumunjski ne razumiju (tj. kad je značenje posebno bitno za razumijevanje onoga što se želi reći).

U radu smo koristili sljedeće kratice:

- ar. - arumunjski
- bg. - srednji rod rumunjskoga tipa (dvorod)
- bug. - bugarski
- čak. - čakavski
- dr. - dačkorumunjski
- gl. - glagol
- grč. - grčki
- hrv. - hrvatski
- im. - imenica
- imlet. - istromletački
- ir. - istrorumunjski
- juž. s. - južna sela (Šušnjevića, Nova Vas, Jesenovik, Letaj, Brdo, Škabići, Trkovci, Zankovci, Miheli, Kostrčan)
- knjiž. - književni
- l. - lice
- lat. - latinski
- m. - muški rod
- mlet. - mletački
- mn. - množina
- mr. - meglenorumunjski
- n. - srednji rod hrvatskoga tipa
- njem. - njemački
- odr. - određeni
- pl. - plural
- prid. - pridjev
- prslav. - praslavenski
- reg. - regionalno
- rum. - rumunjski
- rus. - ruski

sln. – slovenski
srp. – srpski
st. – staro
tal. – talijanski
tršč. – tršćanski
tur. – turski
umanj. – umanjenica
usp. – usporedi
v. – vidi
vlat. – vulgarnolatinski
ž. – ženski rod

0.1. UKRATKO O ISTRORUMUNJIMA I ISTRORUMUNJSKOME

Istrorumunji su po svoj prilici potomci balkanskih Vlaha koje kao Vlahe ili pak Morlake spominju mnogobrojni srednjovjekovni dokumenti iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine (valja imati na umu da su u povijesnim dokumentima to nazivi i za neke druge etničke skupine - npr. pravoslavno žiteljstvo Dalmatinske zagore - tako da se ne može i ne smije svaki zapis koji govori o Vlasima ili Morlacima odmah povezati s rumunjskim etnikumom). Prvi se put vlaški stočari u Istri spominju u XII. stoljeću, no današnji su istrorumunjojfoni vjerojatno potomci onih Vlaha koji su koncem XV. i početkom XVI. stoljeća iz unutrašnjosti Dalmacije, s područja oko Dinare i južnog Velebita, valja naglasiti već potpuno dvojezični (istrorumunjsko-čakavski) došli najprije na otok Krk (Dubašnica, Poljica), a zatim i u Istru, na područja opustošena opetovanim kugama i malarijama. Ipak, valja reći da o tomu koji su to prororumunji (ni rumunjska nacija ni država još nisu bile stvorene), odnosno Vlasi ili Morlaci, zapravo predci današnjih Istrorumunja u znanosti nema jedinstvenih mišljenja, pa možemo s A. Kovačecom ustvrditi da "kako od povlačenja rimske vojske iz Dacije (271.) o 'Rumunjima' nema gotovo nikakvih vijesti sve do 10. st. na Balkanu i sve do 12. st. sjeverno od Dunava, a i kasnije sve do 16. st. šture (prvi tekstovi na dakorumunjskom potječu s početka 16. st.), razrješenju toga problema teško se nadati." (IrHR: 243). Istraživači nisu jedinstveni ni oko toga jesu li srednjovjekovni balkanski Vlasi Srbije, Bosne i Hrvatske tvorili jednu ili dvije skupine. Sextil Pușcariu je držao da su Vlasi iz srednjovjekovne Srbije, Bosne i Hrvatske autohtono rumunjsko stanovništvo sjeverozapadnoga Balkana koje se pred turskim osvajanjima pomicalo prema zapadu sve do Jadranskoga mora i da među njima valja tražiti predke današnjih Istrorumunja. Popovici je pak mislio drukčije. Po njemu bi Istrorumunji potjecali sa zapada dačkorumunjskoga teritorija iz čega slijedi zaključak da je istrorumunjski zapravo dačkorumunjski dijalekat koji je u Istri nastavio vlastiti razvitak bez kontakata s matičnim govorom (to je i naše mišljenje). Bilo kako bilo, Istrorumunji su se relativno rano izdvojili iz rumunjskoga korpusa, svakako prije pojave turcizama i neogrecizama, ali nakon što je dobar dio slavenskoga leksika već bio postao rumunjskim jezičnim blagom.¹

¹ Prema IrHR, D1r1, S1r2 i vlastitim razmišljanjima i spoznajama.

Istrorumunjski je jedan od četiriju povijesnih rumunjskih dijalekata (uz dačkorumunjski², arumunjski i meglenorumunjski). Od svih rumunjskih dijalekata istrorumunjski je najmalobrojniji – prema vlastitim najnovijim istraživanjima u istarskim mjestima (Žejane; Šušnjeвица, Nova Vas, Jesenovik, Letaj, Brdo, Miheli, Škabići, Trkovci, Zankovci, Kostrčan) gdje se taj idiom još govori nema više od dvije stotine govornika. Govornici istrorumunjskoga nacionalno se izjašnjavaju ili kao Hrvati (u južnim selima većina, u Žejanama 100 %) ili regionalno (kao Istrani). Za razliku od govornika drugih rumunjskih dijalekata katolici su. Jezik se bez ikakvih institucija i praktično bez (osim u novije vrijeme sporadičnih susreta s rumunjskim lingvistima, etnologima i novinarima, te još rjeđe političarima) doticaja s Rumunjskom razvija sve do današnjih dana. Takva situacija, uvjetovana višestoljetnom dvojezičnošću, prihvaćanjem kulture različite od kulture u kojoj se razvijaju drugi rumunjski govori, odsustvom osjećaja pripadnosti rumunjskome narodu, jasno se odražava na svim jezičnim razinama istrorumunjskih govora koji su danas u jezičnom smislu nužno jako kompromitirani: veliki dio leksika čakavskoga je podrijetla, zbog velikog broja čakavskih posuđenica srednjega roda istrorumunjski je dobio, uz vlastiti srednji rod (dvorod), još i srednji rod slavenskoga tipa, danas poznaje i glagolski vid (postao je jedini romanski idiom koji ima glagolski vid – ima ga doduše i meglenorumunjski, ali samo za glagole posuđene iz makedonskoga, dok istrorumunjski razlikuje i vid domaćih glagola).

I. ROMANSKI SLOJEVI

1.1. Latinski (domaći) sloj

Latinski je sloj leksika koji se razvio iz vulgarnoga latiniteta kao i u inih romanskih jezika, dijakronijski dakako najstariji romanski sloj³ na koji se svi ostali naslojavaju. Taj je sloj u literaturi najtemeljitiije i najbolje istražen. Mogli bismo reći da su ga, prije svega rumunjski jezikoslovci (Pușcariu, Cihac i dr.), manje-više u potpunosti riješili. Nama ostaje dati nekoliko nedvojbenih primjera (uz dva elementa koja se više ne koriste) i na koncu se odjeljka posvetiti nekim oblicima koji su na bilo koji način problematični:

1.1.1. Riječi koje imaju nedvojbeni latinski etimon

1.1.1.1. Bijel, bijela, bijelo

U Žejanama *áb, ába; áblábi, ábe prid.*, u Šušnjevici i Novoj Vasi *áb, ábe; álb, ábe prid.*, u ostalim juž. s. *áb, ába; álb, ábe prid.*, u Zankovcima i *áb, ábe; álb, ábe prid.*⁴ Oblik smo potvrdili i za sr. slavenskoga (čakavskoga) tipa: *ábo; áb(i)* u Žejanama, *ábo; álb* u juž. s.: *ábo de ócl'u* "bjeloočnica", doslovce "bijelo od oka"

² Dačkorumunjski je osnovica rumunjskoga standarda.

³ Dakako da i u rumunjskim dijalektima nalazimo ostatke predlatinskoga leksika (tračko-dački sloj), no te su riječi najprije ušle u vulgarni latinitet Dacije i onda se razvile u rumunjske oblike – valja, radi preciznosti, teoretski, dopustiti i mogućnost da su one mogle ući i kasnije (kad se prarumunjski već formirao) iz drugih balkanskih jezika.

⁴ U svim se mjestima pridjev rabi i za kosu, u značenju "sijed": *álb peri* "sijede vlasi, sijeda kosa".

(IrHR: 20). Autori ir. repertoara kojima se služimo donose: *ab, abā, abi, abe* (Vir: 105), *ôb, ôlbî* (IrG: 296), *âb, -e* (DRI: 89), *ûab, -e* (Tir: 157), *âb, -a* (Dir: 186), *âb, âbe, âl'b, âbe* za juž. s. i *âb, âba, âb(i), âbe* za Žejane (IrHR: 20). Domaća riječ: lat. *albus*, REW 331.1 > dr., mr. *alb, -ă* (DEX: 23, DMr: 10); ar. *âlbū, -bâ* (DDAr: 81), *albu, -bâ* (Dar: 33, s. v. **alb**)

1.1.1.2. Ptica

U Žejanama smo zapisali *puľ, -u, puľure, -rle m.*, u juž. s. *puľ, -u, puľure, -rle bg.*, u preostalim juž. s. još i *puľ, -u, -ø, -i m.* U ir. repertoarima kojima se služimo nalazimo *puľ* (IrG: 322; Sir: 322; DRI: 142; Tir: 177; Dir: 263), *puliu*, mn. *puli* (Vir: 143), *puľ, -u, puľ, -i* (IrHR: 161)⁵. Domaća riječ prisutna i u drugim rumunjskim dijalektima: dr. *pui* "pile; ptiče" (DEX: 869), ar. *puľ'û* "ptica" (DDAr: 893), mr. *puľ* "ptica" (DMr: 239) < lat. *pŭllus* "mlado životinje", REW: 6828.

1.1.1.3. Gnijezdo

U Žejanama vele *kolub, -u, -e, -ele m.*, u Novoj Vasi *kul'ib, -u, -ø, -i m.*, u Jesenoviku, Letaju, Mihelima i Kostrčanu *kuj'ib, -u, -ø, -i m.* i *kuj'ib, -u, -e, -ele bg.*, u ostalim juž. s. samo ovo potonje. Kovačec donosi *cu'ib, -u, -e, -ele bg.* (Šušnjevića) i *cu'ib, -u, -e, -ele bg.* (Nova Vas) (IrHR: 57), Popovici *cu'ib, -u, pl. -ur, -urle* i *cu'ib, cu'ibar* (DRI: 103), Maiorescu *cuib, mn. cuiburi* (Vir: 119), Cantemir *cúl'ib, -ure* (Tir: 163). Domaća riječ: dr. *cuib* (DEX: 246), *kujb* (IrLA: 726 – za Rudnu Glavu u Srbiji), ar. *cuibu* (Dar: 320, s. v. **cuib**), *cújb(u)* (DDAr: 321), mr. *cúl'b* (DMr: 84).⁶ A. Cioranescu uz *cuib* piše: "Origen dudoso. Probabl. del gr. *χλωβός* 'jaula', por medio de una forma lat. *clubium (...)" (DER: 2645). Meyer-Lübke (zapravo Pušcariu) pretpostavlja lat. *cŭbium "Lager", REW: 2355, kao i DEX (loc. cit.).

1.1.1.4. Vosak

Kovačec navodi *čára* za Žejane uz napomenu "nesigurno; danas se za vosak najčešće kaže *vósâc*" (IrHR: 61). Inačicu ovog oblika nalazimo za ir. i u Cioranescua, *țeře* (DER: 1617). Ostali ir. repertoari kojima se služimo nemaju oblika, a ni sami ga nismo potvrdili ni telefonskim provjerama koje smo obavili pišući ovaj tekst. Domaća riječ: dr. *ceáră* (DEX: 158), ar. *țeără* (DDAr: 1068, DER: 1617) < lat. *cĕra*, REW: 1821.

Ova je domaća riječ danas u istrorumunjskim govorima u potpunosti nestala i zamijenjena je posuđenicama iz čakavskih govora: u Žejanama smo čuli *vosaċ, -u, voski, voski m*, u Brgudu, Škabićima, Trkovicima, Mihelima i Kostrčanu *vosaċ, -u, voski, voski m*, u Letaju i Zankovicima *vosk, -u, -ø, -i m*, u Jesenoviku *osk, -u, -i, oski m*, u Šušnjevići i Novoj Vasi *osaċ, -u, -ø, -i m*, u Šušnjevići još i *osaċ, -u, oski, oski m*. Byhan i Maiorescu imaju *vosk* (IrG: 383, Vir: 157), Popovici *vosc, -u* (DRI: 165), Cantemir *osc* (Tir: 174), Kovačec za Žejane *vósâc, -u* (IrHR: 216). Posuđenice iz čakavskih govora: npr. *vosaċ* u Brgudu, Čepiću (IrLA: 1575), Svetvinčentu i Valturi

⁵ U čakavskom govoru južnoga dijela otoka Krka zabilježili smo posuđenicu iz krčkorunjskoga (danas ugasloga) *puľić* "ptica", hibridnu umanjenicu na *-ić*.

⁶ Od Istrorumunja su riječ preuzeli i Hrvati u Brgudu: *kòľub* (a u uporabi je i hibridna sintagma *dèľati kòľub* "gnijezditi"). U čakavskim repertoarima kojima se služimo ne nalazimo oblika.

(ILA: 1575), *òsak* u Ližnjaju (ILA: 1575), *òsak* u Pićnu (PI: 77), *òsak* u Orbančićima (ČDO: 510), *vòsak* u Senju (SR: 166) < prslav. *voskъ (SES: 726, s. v. *vòsek*).

1.1.1.5. Trzjak

Ovaj primjer nismo sami zabilježili,⁷ a nema ga ni u ir. repertoarima kojima se služimo. Ribarić obrazlažući vodički termin *trzjāk* na koncu članka veli: "U istrorumunjskom selu Žejanama zabilježio sam *trzjije* 'kasno ojanjeno janje'." (ID: 220). Navodimo Ribarićev članak u cijelosti: "*trzjāk* m. 'kasno ojanjeno janje muškoga spola'; *trzjāka* f. 'isto za ženski spol'; *trzjāče*, *trzjāčeta* n. 'isto za oba spola'; k tomu *trzjačē* m. dem.; *trzjačica* f. dem.; *trzjačetāje* n. dem.; Cf. PEW; *tīrzīū* (*tārziū*), *-ie* adj. 'kasan'. Riječ *trzjāk* (kod Slovinaca gdje gdje i s epentetskim *l trzläk*) poznata je kod svih istarskih doseljenika; čini se da su je od njih preuzeli i starosjedilački Hrvati na poluotoku. Potvrdu za raširenost te riječi pruža štok. *tīze* (za *tīze* imam primjera iz okolice Banjaluke, iz Duvna i iz cijele sjeverne Dalmacije), a njegovi tragovi jamačno nisu čvrsto omeđeni. U istrorumunjskom selu Žejanama zabilježio sam: *trzjije* 'kasno ojanjeno janje'." Vodički termin daju i Hraste i Šimunović, *trzjāk*, *trzjāka* (ČL: I/550); u Imotskom *trzle* "kasno ojanjeno janje" (RIG: 222). Ostali repertoari hrvatskih dijalekata kojima se služimo nemaju odgovarajućih oblika.

U ARJ XVIII nalazimo više leksema koji odgovaraju Ribarićevim: *trza* "ime domaćim životinjama", *trzak* "ime ovnu, koji se pozno ojanjio" (str. 832), *trze* "janje koje se vrlo kasno ojanji", *tržešce* "umanjenica od trze", *trzilo* "ime ovnu", *trzin* "ime ovnu", *trzinče* "ime janjetu koje se kasno ojanjilo", *trzinčić* "deminutiv od trzin, ime ovnu", *trzinka* "ime ovci", *trzivac* "jare ili janje koje se kasno ojarilo ili ojanjilo", *trzivak* "ime jaretu koje se pozno ojarilo", *trzivče* "ime jaretu koje se kasno ojarilo", *trzivka* "ime kozici koja se kasno okozila", *trzjačić* "vidi potonju riječ", *trzjak* "janje koje se pozno ojanjilo", *trzlan* "vidi potonju riječ", *trzle* "janje koje se pozno ojanjilo" (str. 834), *trznak* "isto što *trze*, *trzinče*", *trzoña* "ime volu, jamačno takvom, koji je kasno oteljen", *trzoñica* "deminutiv od *trzoña*", *trzovčica* "deminutiv od *trzovka*", *trzovka* "ime ovci", *trzula* "ime kravi", *trzulica* "umanjenica od *trzula*" (str. 835) – pojedini se nazivi rabe u Lici, Srbiji i u čakavskim govorima. Parčić ima *trze* i *trzivak* "agnello nato degli ultimi" (RHT: 1037). Dosta gornjih naziva obradio je i Petar Skok u svom rječniku s. v. *tīze*, izdvajamo: "Taj pastirski naziv poznaju svi došljaci istarski. Govore ga i Bezjaci srednje Istre oko Pazina. Oni ga primiše od Čića. (...) Kod istarskih Rumunja (tj. nekroatiziranih Čića) u Žejanama Ribarić je zabilježio *trzjije* 'jagnje kasno ojanjeno'. Te riječi nema Pušcariu. Rumunjski pridjev bio je prekrojen prema *dvīze* (v.⁸). U Srbiji na *-le trzle* > *-an trzlan* 'janje koje se pozno ojanjilo', usp. *kozle*. Leksički ostatak iz jezika

⁷ Nismo ga uspjeli potvrditi ni opetovanim telefonskim provjerama tijekom pisanja ovoga rada ni u Žejanama ni u južnim selima.

⁸ "Lik *dvi-* proširen sa *-z* pojavljuje se u pridjevu *dviz* (16. v.) 'dvogodišnji'; danas samo u pastirskoj terminologiji i to u poimeničnjima na *-bc*, *-āk*, *-ica*, *-ka*, *-e* (gen. *-eta*), *-če*, (gen. *-četa*): *dvizac*, gen. *dvīsca* = *dvizāk* m 'dvogodišnji ovan' prema f *dvizica* = *dvīska* 'dvogodišnja ovca ili koza' = *dzvīska* (Kosmet) 'junica', *dvīze* n 'dvogodišnja ovca' = *dvīze* (Kosmet) 'jagnje ili jare od jedne godine koje nije postalo ovan ili ovca ni jare', *dvīšče* n, kol. na *-ad* f: *dvīžād* = *dvīšēād*. U poljičkom statutu *dviz* je pridjev uz *brav*: *dvizi bravi* 'dvogodišnji bravi'. Odatle još sa složenim prefiksom *-arka*, *-orka* *dvizarka* f (1777, Kosmet) 'žensko dvize' = *dvizōrka*." (SKOK: I/464, s. v. *dvā*).

srednjovjekovnih Vlaha." (SKOK: III/517).⁹ U osnovi je termina rum. pridjev koji odgovara književnome *târziu* "kasan" (DEX: 1078) < lat. *tardivus, REW: 8576 > ar. *tîrdzi'û* (DDAr: 1038), *trădzii* (DER: 8773).

Bilo kako bilo, čini se da su Istrorumunji izgubili ne samo termin za kasno ojanjeno janje, nego i sam pridjev od kojega je nastao, a koji ne možemo pronaći ni u literaturi.

1.1.2. Problematični latinski oblici

U ovom ćemo odjeljku obraditi dva leksema koji etimologijski nisu jednoznačni jer se latinski i slavenski oblici podudaraju ili na oba ili samo na jednom planu.

1.1.2.1. Čep

Oblici tipa *čep* mogli bi biti latinskoga podrijetla, domaći *ədr. cep* (DEX: 162); ar. *čep* (DDAr: 352), *cepu* (Dar: 226, s. v. *cep*); mr. *tšômp* (DMr: 99) < lat. *cippus*, REW: 1935¹⁰]. Bilo kako bilo, ti su oblici svakako poduprti čak. istozvučnim leksemima tipa *čëp* (diljem istočne jadranske obale) < prslav. *čepь (SES: 69). Pušcariu navodi *țep* (Sir: 328), Maiorescu *cep*, *cepuri* (Dir: 115), Popovici *čep*, *-u*, pl. *-ur* (DRI: 105), Cantemir *cep*, *-ure* (Tir: 161), Kovačec *čep*, *-u*, *čepure*, *-urle* za Žejane i *țep*, *-u*, *țepure*, *-urle* za Šušnjevicu (IrHR: 61).

1.1.2.2. Krpelj (*Ixodes ricinus*)

U Žejanama, Šušnjevicu, Brdu, Trkovicima i Kostrčanu rekli su nam *kərpelj*, *-u*, *-ø*, *-i m.*, u Škabićima *kərpelj*, *-u*, *-e*, *-ele* bg. U Novoj Vasi, Jesenoviku, Letaju, Zankovicima i Mihelima razlikuju naziv za krpelja koji je pun krvi od naziva za krpelja koji nije; za potonjega vele *kərpelj*, *-u*, *-ø*, *-i m.*, a za prepunoga krvi u Novoj Vasi *kərpüşe*, *-a*, *-e*, *-ele* ž., u Jesenoviku, Zankovicima i Mielima *kərpüşa*, *-a*, *-e*, *-ele* ž., u Letaju *kərpüşka*, *-a*, *-e*, *-ele* ž. Od autora ir. repertoara kojima se služimo samo Kovačec donosi entomonim koji je zabilježio u Šušnjevicu: *cərpüşke* (IrHR: 48). Entomonimi su zapravo u krajnjoj liniji domaćega, rumunjskog, podrijetla, premda preoblikovani čakavskim rumunjizmima koji potječu s Balkana. U čakavskim repertoarima kojima raspolažemo prevladavaju oblici tipa *kərpelj*: *kərpelj* (RGK: 129), *krpej* (RB: 41), *kərpelj* [*kərpelj*] (RMGM: 67), *krpalj* [*kərpəl*] (DCM: 77), *kərpelj* (RGV: 99¹¹), *krpěj* (RSG: 180), u Valturi i Čabrunićima¹² *kərpüşa*, u Svetvinčentu, Čabrunićima i Ližnjanu *kərpēja*, u Svetvinčentu *kərpelj* (ILA: 920), u Brgudu *kərpüşa*, u Čepiću *kərpüşka* (IrLA: 920). Skok ima *kərpüşa* (Dubrovnik, Boka, Bakar), navodi

⁹ S obzirom na rasprostranjenost oblika veliko je pitanje je li riječ u uvezene istarske čak. govore ušla iz ir. ili su je i jedni i drugi donijeli iz Dalmacije, a u starosjedilačke je govore mogla ući i iz ir. i iz novih čak. idioma.

¹⁰ Meyer-Lübke (tj. Pušcariu) ne dovodi u pitanje latinsko podrijetlo termina (značenje lat. etimona "kolac, graničnik" bi se i moglo opravdati), no osobno smo više za Miklošičevo tumačenje [zbog razlike u značenjima nastavljača latinskoga ("čvor; klada") odnosno slavenskoga etimona ("čep")] koje prenosimo prema Cioranescu: "Probab. resultado del encuentro del lat. *cippus* con bg. *čep*." (DER: 1654), a do riječi je svakako moglo doći i izravno iz slavenskoga kako je mislio Popovici: "vbulg. (= praslavenski, op. a.) *чепь*" (DRI: 105, s. v. *čep*) – i u tom bi slučaju u ir. riječ bila domaća. I na koncu: u knjiž. rum. oblici tipa *cep* znače "čep; čvor (drveni)", a u ar. i mr. samo "čep".

¹¹ Uz natuknicu daje istarski entomonim *kərpüşa*.

¹² U Čabrunićima u značenju "veći obad".

i istarski oblik *krpūša* (Vodice). S. v. se bavi i oblicima tipa *krpelj* i za jedne i druge veli: "riječ je pastirski termin, zacijelo leksički relikv iz jezika srednjovjekovnih Vlaha (...) Nalazi se još u arb. (sc. albanskom) *këpushë* f. Prema tom refleksu hrv.-srp. *r* je nastao iz rumunjskog reduciranog glasa *ă*, koji je zamijenjen u bugarskom sa *a*." (SKOK: II/211). Na istom mjestu oblike tipa *krpelj* tumači zamjenom dočetka *-uša* > *-elj* prema *smrdelj*. Kako smo rekli, ir. su se entomonimi oblikom naslonili na čakavske, no u pet su mjesta (Novoj Vasi, Jesenoviku, Letaju, Zankovcima i Mihelima) sačuvali semantičku opreku "krpelj pun krvi" vs. "krpelj koji se nije nasisao krvi", tj. "veći krpelj" vs. "manji krpelj", što nalazimo i u arumunjskim i u meglenorumunjskim govorima¹³: ar. *căpushi* "голем крлеж"¹⁴ (DarM: 127); mr.: *căpușă* "când căpușa este mai mică, se numește cărtșan"¹⁵ (DMr: 59). Za dr. nismo mogli potvrditi ovu opreku: *căpușă* (DEX: 151), a ni u ostala dva arumunjska rječnika koja imamo na raspolaganju: *căpuși* (Dar: 202, s. v. *căpușă*), *căpușe* (DDAr: 271). Navedeni rumunjski oblici umanjene su na *-ușă* od *cap* "glava" (DEX: 133) < lat. *caput*, *-ite*, REW: 1668¹⁶. Za rum. *cap* Cioranescu rekonstruirala vlat. *capum pod koji svodi i oblike tipa *căpușă* (DER: 1396).¹⁷

1.2. Sintagme sastavljene od domaćih riječi

U domaći fond riječi spadaju i sintagme sastavljene od domaćih elemenata. Kronološki, mogle su biti oblikovane u bilo koje doba. Znatan je broj ovih sintagma nastao kalikiranjem. Dajemo tri primjera:

1.2.1. Poljski miš (*Microtus arvalis*)

U Šušnjevcima su nam rekli *sorecu din pemint* (doslovce "miš od zemlje"). Sintagma je vjerojatno nastala *in loco*, od domaćih elemenata: *sorecu* (u Žejanama *šoreč*, *-u*, *-o*, *-i m*, u Šušnjevcima *sorec*, *-u*, *-o*, *-i m*, u ostalim mjestima *soreč*, *-u*, *-o*, *-i m*; Pușcariu donosi *soreț* (Sir: 325), Popovici *șorecu* i *șoretu* (DRI: 155), Maiorescu *șorec* i *șorece* (Vir: 149), Cantemir *șoric*, *-ci* (Tir: 182), Sârbu i Frățilă *șorec*, *șoreč* (Dir: 184), a Kovačec za Žejane *șoreč*, *-u* i Brdo *șoreț* (IrHR: 190) < lat. *sorex*, *-ice*, REW: 8098, DER: 7952 > dr. *șoarece* (DEX: 1057), ar., mr. *șoáric* (DDAr: 1010, DMr: 285); *din* < *de* (< lat. *de*, REW: 2488) + *in* (< lat. *in*, REW: 4328)]; *pemint* "zemlja" (u Žejanama *pemint*, *-u*, *-ure*, *-urle m*, u Šušnjevcima, Novoj Vasi, Jesenoviku, Brdu i Škabićima *pemint*, *-u*, *-ure*, *-urle bg*, u Letaju, Trkovcima, Zankovcima, Mihelima i Kostrčanu *pemint*, *-u*, *-o*, *-i m*; Byhan navodi *pemint*, *-u* (IrG: 304), Pușcariu *pemint* (Sir: 319), Maiorescu *pămînt* (Vir: 138), Popovici *pemint*, *-u* (DRI: 135), Cantemir i Sârbu i Frățilă *pemint*, *-ure* (Tir: 175, Dir: 248), Kovačec *pemint*, *-u*, *peminture*, *-urle* (IrHR: 145)] < lat. *pavimentum*, REW: 6312 > dr. *pământ* (DEX: 763), ar. *pimintu* (DDAr: 844), mr. *pimint* (DMr: 222).

¹³ Koliko nam je poznato ova opozicija ne postoji u slavenskim govorima.

¹⁴ = veliki krpelj. Naziv za manjega ne možemo pronaći.

¹⁵ = kad je krpelj manji, zove se *cărtșan* – Capidan tu natuknicu na knjiž. rum. tumači samo opisno: "Căpușa mai mică de culoare roșiu-cafenie; se pune pe boi, capre și chiar oameni." (DMr: 62).

¹⁶ S. v. navodi i rum. *căpușă*.

¹⁷ Cioranescu u članku navodi za srpski *kapuša*, no mi taj oblik nismo potvrdili ni u ARJ, ni u CP¹, ni u CP², a ni u PCX. Tamo nalazimo samo tip *s-r-*: *kîpuša* (ARJ: V/630, PCX: 10/658, CP²: I/433).

1.2.2. Muha zujara (*Calliphora vomitoria*)

U Novoj Vasi *mâre muške*, u Letaju *ča mâre muska*, u Mihelima *muska ča mâre*, u Zankovcima i Kostrčanu *mâre muska*. Sve sintagme sastavljene od domaćih elemenata (u doslovnom značenju "velika muha"¹⁸ i "ona velika muha") koje su mogle nastati u bilo koje doba: *ča*, pokazni prid. i zam.¹⁹ ž. [(u Šušnjevići smo zapisali *ca*, u Žejanama *čâ*, u ostalim mjestima *ča* – manje-više isto navode i svi ir. repertoari kojima se služimo) < lat. *ecce-illu (DEX: 6) > dr. *acel*, *acela* (DEX: 6; DER: 43); ar. *aţel* (DDAr: 177; DER: 43); mr. *tsêla* (DMr: 307), *ţela* (DER: 43)]; *mâre* pridjev "velik" [u Žejanama smo zapisali *mâre/mârle*, *mâre/mâra*, *mâro*; *mâr*, *mâr*, *mâr*, u Šušnjevići i Novoj Vasi *mâre*, *mâra/mârre*, *mâro*; *mar*, *mar*, *mar*, u ostalim juţ. s. *mâre*, *mâre/mâra*, *mâro*; *mâr*, *mâr*, *mâr*. U literaturi nalazimo *mâre* (Sir: 314, DRI: 124, Dir: 226, IrHR: 112), *mare* (Vir: 133), *mâre* (Tir: 170), *mârle* (IrHR: 113) < lat. *mâs*, *mârem*, DER: 5091²⁰ > dr., ar. *mâre* (DEX: 599, DDAr: 656), mr. *mâri* (DMr: 183)]; *musca* imenica "muha": u Šušnjevići *muške*, *-a*, *-e*, *-ele* ž., u Zankovcima *muska*, *-a*, *mušč*, *muščele* ž., u svim ostalim mjestima *muska*, *-a*, *-e*, *-ele* ž.; Miorescu ima *muscă* (Vir: 135), Byhan *muşke* (IrG: 284), Popovici *musca* (DRI: 128), Puşcariu *muşke* (Sir: 316), Cantemir *músche* (Tir: 172) < lat. *múscă*, REW: 5766 > dr. *muscă* (DEX: 663; IrG: 284, s. v. *múşke*; DRI: 128, s. v. *musca*); ar. *múscă* (DDAr: 717; DRI: 128, s. v. *musca*), *muscă* (DarM: 359), *musqo* (DRI: 128, s. v. *musca*); mr. *múscă* (DMr: 199; DRI: 128, s. v. *musca*).

1.2.3. Vilin konjic (*Aeshna cyanea*)

U Žejanama *kaliču lu domniču*, u Šušnjevići *kalicu lu domnicu*, u Novoj Vasi, Jesenoviku i Letaju *kaliču lu domniču*. Ni za ove sintagme sastavljene od domaćih elemenata ne možemo utvrditi u koje razdoblje spadaju. Ir. repertoari kojima se služimo ne donose odgovarajućih oblika. U osnovi je ovih sintagmi umanjenica od imenice *ka(l)* "konj": u svim smo anketiranim mjestima zapisali *kâ*, *kâlu*, *kâl*, *kâli m*. [u literaturi nalazimo *cal* (Vir: 112), *ca* (Tir: 159), *câ* (Dir: 194; IrHR: 44)] < lat. *cabăllus*, REW: 1440 > dr. *cal* (DEX: 125); ar. *calu* (Dar: 167, s. v. *cal*), *cal* (DDAr: 238; DarM: 113); mr. *cał* (DMr: 55). Drugi je dio sintagmi genitiv od *domnič* "Isus": u svim smo anketiranim mjestima čuli *domnič*, *-u m.*, hibridna umanjenica na *-ič* od *domn* "Bog" – u Žejanama, Šušnjevići, Novoj Vasi i Jesenoviku zapisali smo *domnu*, *domnu*, *domni*, *domni m.*, u ostalim mjestima *domn*, *-u*, *domni*, *domni m*. Od autora ir. repertoara kojima se služimo samo Sârbu i Frăţilă imaju izraz za Isusa i za Boga, *domnič*, *domn* (Dir: 208), ostali samo za Boga: *domnu* (DRI: 107), *dómnu* (IrG: 209; IrHR: 70), *domn* (Tir: 164) < lat. *dōmnus*, REW: 2741.2. Ir. entomonim na oba se plana poklapa s arumunjskim nazivom *călu al Dumniđă'û* (DDAr: 238, s. v. *cal*), *callu allu Dumniđă* (Dar: 167, s. v. *cal*).²¹

¹⁸ Usp. mr. *muscă-mari* "bumbar" (DMr 199, s. v. *múscă*).

¹⁹ U našem slučaju pridjev.

²⁰ Etimologija je problematična: "El cambio de sentido ha sido expli-cado por Tiktin, por medio de un cruce, poco probable, con *magnus* (...)" (DER: 5091).

²¹ Za vilinoga konjica u standardnome rumunjskome koristi se sintagma *calul-dracului* (DEX 125, s. v. *cal*) – *dracului* = gen. od *drac* "vrag" (DEX: 317) < lat. *draco*, *-one* "zmaj", REW: 2759.

1.3. (Istro)mletacizmi

Po našem mišljenju velika je većina mletacizama u ir. govorima preuzeta iz čakavskih idioma (v. 3.2.2.2.1.). Nedvojbenih je izravnih mletacizama izuzetno malo. Izdvajamo jedan:

1.3.1. Pobaciti

Za taj se glagol u Škabićima koristi oblik *bordi*, *bordēs*. Glagola tipa *bordi*, *abordi* ili sl. ne nalazimo ni u jednom ir. repertoaru kojima se služimo, a odgovarajućih oblika nema ni u čakavskim idiomima. Riječ je dakle o jednoj od rijetkih izravnih posuđenica iz istromletačkoga: *bordir* (VG: 105), *bordir* (BOE: 92) – iskrivljenice prema tal. *abortire* = "Vc. dotta di orig. lat. *Abortu(m)* deriva da *abor* (DELI-cd, s. v. *aborto*)". Potvrđene su priče da je tršćanska gospoda svoju nezakonitu djecu davala u skrbništvo obiteljima iz južnih istrorumunjskih sela na što su ove pristajale zbog materijalne dobiti koju su od toga imale. Pretpostavljamo da u tom ambijentu valja tražiti izvor ovoga rijetkog mletacizma.

2. TURSKE I NOVOGRČKE SLOJEVI

Riječi iz ova dva jezika čine značajan udio u leksiku ostala tri rumunjska dijalekta, dok ih u istrorumunjskim govorima zapravo nema jer su se budući Istrorumunji izdvojili iz rumunjskoga etničkog korpusa prije pojave neogrecizama i turcizama. Grecizama gotovo da i nema, a turcizmi su vrlo rijetki: i jedni i drugi u istrorumunjski su ušli posredno, iz čakavskih govora (v. 3.2.2.2.1.3. i 3.2.2.2.3.).

3. SLAVENSKI SLOJEVI

Slavenski leksik u istrorumunjskim govorima dvoslojan je: prvi sloj čine riječi slavenskoga podrijetla koje Istrorumunji baštine iz doba prije prelaska Dunava, a drugi riječi koje su Istrorumunji, zapravo i Istrorumunji i budući Istrorumunji jer ovamo uvrštavamo sve oblike, bez obzira na kronologiju, preuzete sa zapadne strane Dunava prije dolaska u Cetinsku krajinu, dakle u Srbiji i Bosni, odakle su krenuli prema Lici, Istri i Krku i riječima koje su preuzimali i još uvijek preuzimaju nakon što su se ustalili na današnjim područjima. U prvi sloj spadaju riječi iz praslavenskoga, iz srpskih i bugarskih govora, a u drugi u prvom razdoblju (prije dolaska u Cetinsku krajinu) iz bosanskih hrvatskih i srpskih govora, u drugom (nakon dolaska u Cetinsku krajinu) riječi iz hrvatskih idioma i u konačnoj fazi (nakon doseljenja na Krk i u Istru, uz kraće zadržavanje jedne skupine budućih Istrorumunja u Lici) riječi iz ličkih, istarskih čakavskih i, u manjoj mjeri, slovenskih istarskih dijalekata. Dakako, da je dosta teško sa sigurnošću utvrditi kojem točno sloju pripada koji leksem (bilo zbog sekundarnih prilagodbi prema čakavskim idiomima, bilo zbog velike podudarnosti oblika u svim slavenskim idiomima koji su u igri), tj. iz kojeg je slavenskoga idioma dospio u istrorumunjski odnosno u rumunjske govore koji će dolaskom na Krk i u Istru postati ono što nazivamo istrorumunjskim.

3.1. Baštinjeni slavenski oblici (iz pradomovine)

Navest ćemo tri riječi (uz glasovne inačice) za koje pretpostajamo da su ih Istrorumunji donijeli sa sobom iz pradomovine. Pblem je u tomu što se sve i na planu izraza i na planu sadržaja u potpunosti poklapaju s čakavskim ekvivalentima.

3.1.1. Roj, rojiti (se)

Za imenicu smo u Žejanama zapisali *roj, -u, -ure, -urle m*, u Šušnjevići, Brdu, Škabićima, Mihelima i Kostrčanu *roj, -u, -ure, -urle bg*, u Novoj Vasi, Jesenoviku, Letaju, Trkocima, Zankocima, Mihelima i Kostrčanu *roj, -u, -ø, -i m*; za glagol smo u Šušnjevići zabilježili *rojī se, me rojēšk*, u svim ostalim mjestima *rojī se, me rojes*. Pušcariu donosi samo imenicu *rojī* (Sir: 323), a Cantemir samo glagol *roī* (Tir: 178). Ostali nemaju. Premda se navedeni oblici poklapaju s čakavskim [npr. u Brgudu *rōj*, u Čepiću *rōj* (IrLA: 1571), u Svetvinčentu, Čabrunićima i Valturi također *rōj* (ILA: 1571); u Brgudu *pčēle se rōje*, u Čepiću i Valturi *rojīt se* (IrLA: 1572, ILA: 1572), u Svetvinčentu i Čabrunićima *rojīti se* (ILA: 1572)], radije ih tumačimo kao domaće posuđenice iz slavenskoga, vjerojatno bugarskoga (*poŭ*, TP: 678) ili srpskoga [*rōj, rōjiti se* (CP²: II/893) < prslav. *rojь, (SES: 543)] koje su Istrorumunji imali u svom leksiku i prije prelaska Dunava. Postoje i u drugim rumunjskim dijalektima: dr. *roi* (im.), *roi* (gl.); ar. *roīū* (im.), *ruēscu* (gl.) (DDAr: 908); mr. *rōj* (im.), *rujēs* (gl.) (DMr: 250, 252)

3.1.2. Siva gušterica (*Lacerta agilis*)

U Žejanama i Jesenoviku *gušćerica, -a, -e, -ele m*.²², u Šušnjevići i Novoj Vasi *gušćerice, -a, -e, -ele ž*, u Letaju, Brdu, Škabićima, Trkocima, Mihelima i Kostrčanu *gušćerica, -a, -e, -ele ž*, u Zankocima *gušćerice, -a, -e, -ele ž*.

Byhan je zapisao *guštšeritšę, -tse* (IrG: 228), Popovici *gušćeritę, -a*, mn. *-e, -le* (DRI: 114), ostali nemaju. Nalazimo i oblike tipa *gušter*: Cantemir *gúšcher, -r* "Lacerta viridis" (Tir: 167), Kovačec *gúšt "er, -u* "gušter" za Brdo (IrHR: 88). Ne nužno posuđenice iz čak. govora, nego prije prilagođenice prema njima: npr. u Brgudu *gúšćerica*, u Čepiću *gúšćerica* (IrLA: 757), u Čabrunićima (uz *gúšter*) i *gúštaritsa* (ILA: 757) < izvedenice na -ica od prslav. *gušćerь (SES: 286) > u Čepiću *gúšćer* (IrLA: 759, 760), u Svetvinčentu *gúšter* (ILA: 759, 760) "Salamandra maculata (pjegavi daždevnjak); Salamandra atra (crni daždevnjak)". Slični oblici, slavenske posuđenice (iz srp., odn. bug.), postoje i u drugim rum. dijalektima: dr. *gúšter* "Lacerta viridis" (DEX: 439), ar. *gúštir* "l'ézard vert", *gúštur* "id.", *guštiriță* "petit lézard" (DDAr: 509), mr. *gúštir, guštiriță* (DMr: 148).

3.1.3. Krpa

U Šušnjevići i Novoj Vasi zapisali smo *kȃrpe, -a, -e, -ele ž*., u drugim mjestima *kȃrpa, -a, -e, -ele ž*. Popovici ima *cȃrpa, -iȃ* (DRI: 98), Cantemir *cȃrpe, -a* (Tir: 161), Kovačec *cȃrpa, -e* za Žejane (IrHR: 48). Oblici u potpunosti odgovaraju čakavskima *akȃrpa* (diljem Istre i Dalmacije) < prslav. *kȃrpa (SES: 279)], no poznati su, kao slavizmi i u ostala tri rumunjska dijalekta: dr. *cȃrpȃ* (DEX: 156); ar. *cȃ'rpȃ* (DDAr: 291); mr. *cȃrpȃ* (DMr: 78).

²² Zanimljivo je da smo u više ispitanika uz ovo pitanje uvijek dobili oblik s početnim g-, umjesto očekivanoga ȃ-.

3.2. Slavenski oblici preuzeti nakon prelaska Dunava

3.2.1. Prije dolaska na Krk i u Istru

U ovu kategoriju idu riječi iz najprije bosanskih, a kasnije dalmatinskih govora. Iz već navedenih razloga teško ih je sa sigurnošću opredijeliti, tj. gotovo je nemoguće utvrditi jesu li Istrorumunji stanoviti termin preuzeli prije ili tek na Krku i u Istri. Ipak, navodimo dva primjera: za prvi smo gotovo sigurni da je preuzet prije dolaska budućih Istrorumunja na Krk i u Istru, a za drugi dvojimo.

3.2.1.1. Stonoga (*Julus terrestris*)

Frane Belulović iz Šušnjevice razlikovao je dvije vrste stonoga; rekao nam je da se *smogorice*, *-a*, *-e*, *-ele* ž. znatno razlikuje od uobičajene stonoge (koju je on nazivao *centogãmbë*, *-e*, *-e*, *-ele* ž.), tamno je sive boje i zapravo nalikuje crvu sa sitnim nožicama (dakle *Julus terrestris*). Svi ostali ispitanici koji su nam dali slični oblik naveli su ga za običnu stonogu, zapravo kao naziv za sve stonoge.²³

Autori ir. repertoara kojima se služimo nemaju odgovarajućih oblika. Entomonimi su posuđeni iz čakavskoga: npr. u Korčuli *smùgurica*²⁴ "vrsta stonoge (*Schizophyllum*) koja zasmrdi kad se na nju nagazi" (RGK-cd), u Visu *šmargurica* "smrdljivi kukac crne boje sličan stonogi" (LVJ 499), u Brusju na Hvaru *smargòrica* "stonoga" (ČL: 1127), u Dračevici na Braču *smrgòrka* (ČL: 1132 – upućuje na prethodnu natuknicu), u Selcima na Braču *smrgòjka*, *smrgòrla* "vrsta gusjenice, stonoga (*Schizophyllum sabulosum*) (...) Jako je neugodnog mirisa" (RSG: 328). U Akademijinu rječniku dubrovački entomonim *smùgurica* "smrdljivi crv, koji živi u zemlji" objašnjen je kao umanjena od *smugura* "crv, koji živi u zemlji, a koji smrdi, kad ga tko dodirne". Na istoj stranici nalazimo i *smugarica* "isto što stonoga" za Lumbardu na Korčuli i *smùgorača* "isto što uholoža"²⁵, ili crna gusjenica, koja oštro smrdi, kad je tko dotakne" s naznakom da se tako govori "u Dubrovniku i okolini" (ARJ: XV/819). Terminom se bavio i Skok: "*smùgurica* f. (Lumbarda) = *smù-* (Dubrovnik) = (s anticipiranim *r* iz slijedećeg sloga *smurgorica >) *smùgorica* (Smokvica, Korčula) 'stonoga, galija (Korčula)' (...)" (SKOK: III/296, s. v. *smùgurica*).

S obzirom na distribuciju čakavskih ekvivalenata Istrorumunji su entomonime tipa *šmogorica* preuzeli prije nego su krenuli prema otoku Krku i Istri. Preostaje nam još samo zaključiti da je u osnovi ovih entomonima čak. *smrdit(i)*, *smardit(i)* i sl. [npr. u Brusju na Hvaru *smardit* (ČL: 1127), u Visu *smardit* (LVJ: 499), u Senju *smrdit* (SR: 135)] < prslav. *smrděti (SES: 586, s. v. *smrděti*).

3.2.1.2. Isprosnik

U Žejanama za isprosnika (posrednika pri sklapanju brakova) nismo zabilježili termin. U juž. s. vele *govorčîn*, *-u*, *govorčîn*, *-i m.*, osim u Letaju gdje je u uporabi uvećanica s prefiksom *na-* *nagovorčîna*, *-a*, *nagovorčîne*, *-ele m.*

²³ U Letaju, Brdu, Trkvcima i Zankvcima *šmogorica*, *-a*, *-e*, *-ele* ž., u Novoj Vasi *šmogorice*, *-a*, *-e*, *-ele* ž.

²⁴ Tako se kaže i u Dubrovniku: *smùgurica* "duguljasti crv sličan gusjenici" (RDG 369).

²⁵ Za ovo značenje ne možemo naći potvrdu. Vjerojatno pogrešno – inače, uholoža uopće ne smrdi.

U istrorumunjskim repertoarima kojima se služimo ne nalazimo sličnih oblika. U istom značenju u Čepiću rabe *nagovorčĭn* (IrLA: 455), a u rječnicima čakavskih govora koji su nam na raspolaganju samo za Rukavac nalazimo *govorčĭn*, ali u značenju "govorljivac" (RČGR: 84). Stariji hrvatski rječnici imaju pojam: *govorčĭn* "odvjetnik, advokat; govornik" (VRANČIĆdod: 12), *govorčĭn*²⁶ "odvjetnik" (KAŠIĆ: 277), *govorčĭna* "govornik" (STULLI: 190), *govorčĭn* "odvjetnik; govornik" (ParčRH: 183). ARJ ima dva oblika: *govorčĭn*, *govorčĭna* "odvjetnik, govornik" (ARJ: III/339 – obuhvaća i sve navedeno osim Kašića). Riječ postoji i u slovenskome: *govorčĭn* uz naznaku ekspresivno i zastarjelo u značenju "kdor zna spretno govoriti, pripovedovati, govorec, govornik" (SSKJ-cd). Pleteršnik ima *govorčĭn* "der Sprecher; der Sprecher bei Hochzeiten" (Plet.: 246). Izvedenica od *govor* < pslav. *govorъ (SES: 153). Bezljaj i Skok navode oblik kojim se bavimo, pod natuknicom **govoriti**, odnosno **govor**: *govorzhyn* "orator" (ESSJ: I/166, – prema Kastelecu²⁷); *govorčĭn* (SKOK: I/598 – prema Kastavskom statutu iz 1490. bez značenja). Prezime *Govorčĭn* zabilježeno je u Brbinju, Hvaru, Malom Ižu, Zadru i Zagrebu, a *Govorčĭnović* u Osijeku, Selištu, Sisku, Sunji, Šašu i Zagrebu (LPSRH: 197), a prema našim saznanjima postoji i u Istri (i slovenskoj i hrvatskoj).

Nakon svega teško je reći jesu li ir. oblici o kojima je riječ u te govore ušli iz dalmatinskih ili istarskih čakavskih govora – zbog distribucije prezimena vjerojatnije je da su i apelativi i prezimena podrijetlom iz Dalmatinske zagore. A pitanje gdje je došlo do pomaka značenja (koji nije sporan) "govornik; advokat" → "isprosnik" na ovom je mjestu ipak najmudrije ostaviti otvorenim.

3.2.2. Nakon dolaska na Krk i u Istru

Ovamo spadaju riječi iz hrvatskih, i slovenskih govora, tj. istarskih i krčkih čakavskih i istroslovenskih idioma.

3.2.2.1. Istročakavizmi i krčkočakavizmi

3.2.2.1.1. Poljski šturak (*Grillus campestris*)

U Novoj Vasi i Letaju čuli smo *ščurak*, *-u*, *-o*, *-i m.*, u Brdu i Škabićima *ščurek*, *-u*, *ščurci*, *ščurci m.*, u Trkovicima *ščurak*, *-u*, *ščurki*, *ščurki m.*, u ostalim juž. s. *ščurak*, *-u*, *ščurki*, *ščurki m.* Odgovarajući termin nalazimo samo u Kovačeca: *št* "urāt", ali u značenju "cvrčak"²⁸ (IrHR: 192). Entomonimi su posuđeni iz nekog čakavskog idioma: npr. u Brgudu *ščurak*, u Čepiću *ščurkič* (IrLA: 923), na Boljunštini, u Rukavcu i Orbanićima *ščurak* (RBG; RČGR: 269; ČDO: 558), u Pićnu *ščurak* (PI: 108), u Labinu *ščurak* (RLC: 264) < prslav. *ščurъ (SES: 630, s. v. *ščurek*). S obzirom na distribuciju entomonima, možemo zaključiti da su Istrorumunji nazive tipa *ščurak* posudili tek nakon dolaska u današnju postojbinu, jer je taj tip u Dalmaciji nepoznat (barem prema rječnicima s kojima raspolažemo, a i prema vlastitim spoznajama).

²⁶ Čita se [govorčĭn].

²⁷ V. KastSLS: 97.

²⁸ Šturke i cvrčke povezuje cvrčanje, pa zato u pučkim terminologijama često dolazi do miješanja njihovih naziva, a i do izjednačavanja.

3.2.2.1.2. Zaručnik; zaručnica

"Zaručnik" se u Žejanama kaže *frâjer, -u, frâjere, -i m.*²⁹, u Šušnjevcima, Novoj Vasi, Jesenoviku, Brdu, Trkovicima, Zankovicima, Mihelima i Kostrčanu *frâjer, -u, frâjer -i m.*, u Letaju i Škabićima *frâjar, -u, frâjar, -i m.* Za zaručnicu u Žejanama, Jesenoviku, Brdu, Trkovicima i Mihelima vele *frâjerica, -a, frâjerice, -ele ž.*, u Šušnjevcima i Novoj Vasi *frâjerice, -a, -e, -ele ž.*, a u Letaju, Škabićima i Kostrčanu govore *frâjarica, -a, frâjarice, -ele ž.* Kovačec navodi *frâier, -u*, "dragi, mladić; zaručnik" i *frâierite* "draga, djevojka" za Šušnjevicu te *frâjar, -u* "dragi, mladić; zaručnik" za Žejane (IrHR: 81)³⁰. Popovici ima *frâier, -u* i *frâierite, -a* (DRI: 110), Cantemir *frâier, frâierite* (Tir: 166), Sârbu i Frâtilă *frâier* i *frâierita* (Dir: 213 – isto i u TirG: 173), Pușcariu *frâiar, frâjarite* (Sir: 310). Byhan ima samo ženski rod: *frâieritșe* (IrG: 219) – gdje značenje nismo naveli, "zaručnik, odnosno zaručnica".³¹

Za slične oblike u značenjima srodnim značenjima u ir. idiomima nalazimo dosta potvrda u hrvatskim govorima na istočnoj jadranskoj obali i u njenom zaleđu sve do Dalmacije: U istom značenju kao i u ir. selima u Čepiću se kaže *frâjar, frâjarica*, u Brgudu *frâjer* i *frâjerica*, u Pićnu *frâjar* "ljubavnik" (PI 33), na Boljunštini *frâjer, frâjarica* "zaručnik, -ica; ljubavnik, -ica" (RBG), u Crikvenici *frâjanje, frâj* "udvaranje", *frâjar* "zaručnik" (CB: 36), u Rukavcu (kvarnersko zaleđe) *frâj* "boravak navečer kod zaručnice", *frâjar, frâjarica* "zaručnik, -ica" (RČGR: 75), u Čižićima (otok Krk) *frâjanj*, "noćno udvaranje djevojci u njezinoj kući", *frâjâr* "udvarač, zaručnik", *frâjarica* "udvaračica, zaručnica" (PČR: 159), na čabarštini *fr'a:jar* se "ljubakati se", *fr'a:jar* "ljubavnik" (GČK: 65), u Triblju *frâj* "hodanje zaljubljenika prije ženidbe", *frâjar* "dragi, dečko, mladić u prijebračnoj vezi" (RČGT: 23), u Novom Vinodolskom *frâj* "zabava momka s djevojkom", *frâjarica* "djevojka udvarača", *frâjät (se)* "zabavljati se momak s djevojkom" (RČGNV: 64), u Krku *frâjät* "prostiti djevojku" (SKOK: I/528, s. v. *frâjati*), na Boljunštini *frâjät* "ašikovati"³² (RBG). Navedeni su hrvatski oblici germanskog podrijetla: "Od njem. *freien* (...) Taj germanizam došao je na čakavski teritorij zacijelo preko Luterove biblije, preko koje je i njem. glagol ušao u gornjonjemački jezik iz donjeg i srednjeg njemačkoga." (SKOK: I/528, s. v. *frâjati*).³³ S obzirom na distribuciju oblika tipa *frâjar* u značenju "zaručnik, ljubavnik" Istrorumunji su tu riječ vjerojatno posudili tek nakon preseljenja na Krk i u Istru.³⁴

²⁹ Oblikom je to zapravo bg., no budući da uz takve imenice u žejanskorumunjskome uvijek idu brojnici u m., tumače se kao imenice muškoga roda.

³⁰ Usput, Kovačec je u Žejanama zapisao i *zâručnic, -u* (IrHR: 221) što mi nismo zabilježili.

³¹ Od iste je osnove i glagol u značenju "ljubovati, ljubakati" u većini ir. mjesta: *frâjje se, me frâjjes* (Žejane, Jesenovik, Letaj, Brdo, Škabići, Trkovci, Zankovci, Miheli, Kostrčan) – u Novoj Vasi su nam na pitanje odgovorili sintagmom *mêre na frâje*. Cantemir ima *frâiei* "a purta dragoste" (Tir: 166), Kovačec *frâjje se* "udvarati se" (IrHR: 81).

³² I u značenju "zabavljati se, veseliti se".

³³ Diljem Istre i Dalmacije i za glagol i za imenicu postoji niz sličnih oblika (npr. *frâjer, frâjar, frâjona; frâjat*) ali u značenju "trošiti, rasipati; veseliti se, lumpovati i sl.", odnosno "raspikuća, rastrošnik; veseljak i sl." Ti su oblici također germanizmi ali su u hrvatske govore najvjerojatnije ušli preko mletačkih: npr. glagol *frâiar* "far baldoria; scialacquare" (GDDT: 247).

³⁴ Radu Flora ir. oblike *frâiar* "logodnic", *frâierite* "logodnica" i *frâiei* "a purta dragoste" (SpuIr: 76) drži posuđenicama iz slovenskoga s čime se ne bismo mogli složiti.

3.2.2.2. Riječi iz drugih idioma koje su u istrorumunjske govore ušle preko čakavskoga

3.2.2.2.1. Iz (istro)mletačkoga

Najveći je broj mletacizama u istrorumunjske govore ušao preko čakavskoga, što je dakako teško utvrditi sa stopostotnom sigurnošću. I u ovom sloju imamo riječi koje su Istrorumunji donijeli iz Zagore i riječi koje su preuzeli tek na Krku i u Istri – dakako da je nemoguće točno utvrditi koje kamo spadaju. Primjera ima bezbroj, dajemo samo tri:

3.2.2.2.1.1. Bukavac (*Botaurus stellaris*)

Za ovu pticu iz obitelji čaplji (*Ardeidae*), reda rodarica (*Ciconiiformes*) u Šušnjevići kažu *tarabuš*, *-u*, *-o*, *-i m*. Ir. repertoari kojima se služimo nemaju sličnih oblika. Čakavizam mletačkog podrijetla: npr. u Barbanu i Strmcu *tarabûs*, u Trgetu *tarabûš*, u Funtani *tarabûz*, u Petehima *tarabûž* i u Draguzetima *tarabûž* < npr. mlet. u Labincima *tarabûš*, u Funtani *tarabûz*, u Taru *taragûzo*, u Trstu *torobuso* (GDDT: 746, VDT: 478), *torobuto* (GDDT: 746) i *torobu*^{TMo} (VG: 1116). André navodi *bûtiō*, *-ōnis*, naziv onomatopejskog podrijetla: "Formation onomatopéique comme *bûteō*, le cri du butor étant *u-houmb* répété quatre fois (...)." (NOL: 46). (I)mlet. nazivi nastali su dopunom upravo navedenih latinskih ornitonima (zapravo od njega nastalih izvedenica) s *toro* "bik" (lat. *taurus*, REW: 8602): "En roman, le mot paraît s'être combiné avec *taurus* pour donner ven. *torebus*, lucc. *tarabuso* (...)." (NOL: 46).³⁵ Biku i ptici zajedničko je glasanje: "Među ovima je došao radi svoga rikanja na glas bukavac (...)." (Pt: 255).³⁶

3.2.2.2.1.2. Brenta (posuda za nošenje grožđa)

U Šušnjevići smo zabilježili *brentæ*, *-a*, *-e*, *-ele* ž., u drugim juž. s. *brenta*, *-a*, *-e*, *-ele* ž., u Žejanama *brentāča*, *-a*, *-e*, *-ele* ž. U Žejanama smo zapisali i termin *brenta*, *-a*, *-e*, *-ele* ž., ali samo u značenju "drvena posuda za nošenje isključivo vode". Oblici tipa *brenta* (*brentača* je uvećanica na *-ača*) posuđeni su iz čakavskih govora, i to, s obzirom na distribuciju termina, iz istarskih čakavskih idioma³⁷ gdje su mletacizmi: npr. *brēnta* u Brgudu, Čepiću (IrLA: 1289), Svetvinčentu i Valturi, *brēnta* u Ližnjanu (ILA: 1289), Belom (BBT: 51), Novom Vinodolskom (RČGNV: 26), *brēnta* u Pićnu (PI: 14), *brenta* u Labinu (RLG: 28) < mlet. *brenta* (VG: 115)³⁸ < lat. **brenta*, REW: 1285³⁹. Byhan navodi *brēntę* (IrG: 199), Pušcariu *brentę* (Sir: 365), Maiorescu *brentă* (Vir: 111), Popovici *brentę* (DRI: 94), Cantemir *brēnte* (Tir: 159), Sârbu i Frăţilă *brenta* (Dir: 193), Kovačec za južna sela *brēntę*, *-a* (IrHR: 41).

³⁵ U lat. je zabilježen i ornitonim *taurus*, *-ī* (NOL: 151).

³⁶ O nazivima za *B. stellaris* vrlo iscrpno raspravljaju H. i R. Kahane u BEN.

³⁷ Radu Flora navodi *brentę* (SPuR: 74) što tumači kao posuđenicu iz slovenskoga s čime se ne možemo složiti.

³⁸ Naziv postoji i u svim istriotskim govorima: *b'renta* (ILA: 1289).

³⁹ "Vc. sett. (...) di prob. orig. preromana (...)" (DELI-cd). Prema Skoku "brenta je predrimski alpinska riječ, posuđena na čakavskom, slov. i hrv-kajk. teritoriju u novije doba iz furl." (SKOK: I/207) – držimo da je u sjevernočakavskim idiomima ekonomičnije pretpostaviti mletačko podrijetlo termina.

3.2.2.2.1.3. Čabar

U Novoj Vasi, Letaju, Kostrčanu i Mihelima čuli smo *maštel*, *-u*, *-ø*, *-i m.*, u Zankovcima *maštē*, *maštelu*, *maštel*, *-i m.* U Byhana nalazimo *maštél* "kabao" (IrG: 273), u Popovicima *maštel* (DRI: 123). Oblici tipa *maštel* nedvojbeno su posuđeni iz čakavskih govora; lik je proširen diljem Istre i Dalmacije: npr. u Čepiću *maštel*, „ć (IrLA: 1291), u Labinu *maštela* (RLG: 121), u Orbančićima *mašt'el* (ČDO: 488) u Pićnu *maštèl* (PI: 62), u Kukljici *maštê*, *maštêl* (RGK: 155), u Brusju na Hvaru *mašt'íl* (ČL: 533) < mlet. *mastèlo*, *mastèla* "conca per il bucato; tinozza; misura per il vino" (BOE: 404), *mastelo* (VG: 605) < grč. ὀ μαστός "coppa a forma di 'mammella', ch'è il significato originario della parola" (IGV: 136⁴⁰). Termin je mogao ući u istrorumunjski u dalmatinskoj zagori ili tek nakon dolaska u današnju postojbinu, a da stvar bude još kompliciranija oblik *mastél* postoji i u dr. (DAR: 183), no budući je vjerojatno riječ o neogrecizmu, ir. termini s njim nisu u izravnoj svezi.

3.2.2.2.2. Iz veljotskoga (dalmatskoga)

3.2.2.2.2.1 Krsni kum, kuma

Za krsnoga kuma u svim smo istrorumunjskim mjestima zapisali manje-više isti oblik, *sutal*, *-u*, *sutli*, *-ø m.*, a za krsnu kumu *sutle*, *-a*, *sutle*, *-ele* ž. (Nova Vas, Šušnjevića), *sutla*, *.a*, *sutle*, *-ele* ž. (ostali).

Radu Flora pod natuknicom *naš* "krsni kum; vjenčani kum" navodi oblike tipa *sutāl* za Žejane: (*žn*) *sūtāl*, *sūtālu*; (*doj-pl.*) *sūtli* (MALGI: 135). Sârbu i Fražilā navode samo riječ za kumu, *sutla* i *sutra* "krsna i vjenčana kuma" (Dir: 282), a Kovačec ima za Brdo *sutel*, *-u*, *sutli* i za Jesenovik *sutle*, *-a* – uz prvi oblik daje značenje "(krsni) kum", uz drugi samo "kuma" (IrHR: 186). Ostali nemaju sličnih oblika.

Sârbu i Fražilā za *sutla* pišu: "croat regional (Krk, Rab, Malinska) *svtla* naša de botez sau de cununie." (Dir: 282). Na otoku Krku *sūtlā*, *sūtol* (PČR: 233). Također za Krk (Dubošnicu) riječ donosi i Akademijin rječnik: *sutal* "isto što kum na krštenju" izvodeći je od lat. *sanctulus* (ARJ: XVII/77). Oblik samo usput, s. v. *pūnica*, navodi i Skok: "*sanctula* > *sutla*, *sutal*, *sutli*" (SKOK: III/77). U mletačkim govorima nema paralela, a nema ih ni u istarskim čakavštinama, pa je ekonomičnije pretpostaviti da je riječ u krčke hrvatske idiome ušla iz dalmatskoga (veljotskoga) prije nego da je nastala sažimanjem od *santula* (mlet. *santola* – BOE: 600, s. v. *santolo*).⁴¹ Ipak, oblike kojima se bavimo Bartoli nije zabilježio iz direktnih izvora⁴² (informatori i tekstovi) već *sutal*, *sutla* (otok Krk) i *sutla* (Rab) daje prema indirektnim (hrvatskim) izvorima, odnosno sekundarnim kako ih sam naziva (BART: 251, 304). Imamo dakle veljotski oblik koji se sačuvao u hrvatskim govorima i kao takav prešao u krčkorumunjski.

⁴⁰ "La voce (...) è di antica area veneto-emiliana, per cui una provenienza greca è pienamente giustificata."

⁴¹ *sanct* > *su* [usp. *Supetar*].

⁴² Što nam dopušta mogućnost da ih držimo još i starijim od dalmatskoga.

3.2.2.2.3. Iz turskoga

Ono malo turcizama u istrorumunjskome ušlo je preko čakavskih govora. Navodimo samo jedan primjer:

3.2.2.2.3.1. Džep

U Žejanama smo zapisali *žep, -u, -ure, -urle m.*, u Šušnjevcima *žep, -u, -ure, -urle bg.*, u ostalim južnim selima *žep, -u, -ure, -urle bg.*, u Jesenoviku, Letaju i Brdu još i *žep, -u, žepi, žepi m.* Byhan donosi *žep* (IrG: 389), Pušcariu *žep* (Sir: 331), Cantemir *jep* (Tir: 168), Kovačec *žep* za južna sela i Žejane (IrHR: 229) i *žep* za Šušnjevicu (IrHR: 224). Posuđenice iz nekog čakavskog govora: npr. na Boljunštini i u Korčuli *žep* (RBG; RGGK-cd), na Roveriji i u Pićnu *žep* (RR; PI: 136). Za sln. *žep* M. Snoj veli: "Prevzeto prek hrv., srb. *džep* iz turš. *ceb* (nar. *ğep, ğeip*), kar je prevzeto iz arab. *ğaiḅ* 'torba, vreća'" (SES: 760). Isti turcizam nalazimo i u ar.: *gepi, gechi* (Dar: 162, s. v. **buzunar**), a u dr. za Transilvaniju i Maramureš *jeb* (dakle [žeb])⁴³. Premda nam je teorija da su budući Istrorumunji na put preko Dunava krenuli upravo iz pokrajine Maramureš osobno najprihvatljivija,⁴⁴ ovaj istrorumunjski turcizam ne može potjecati iz Maramureša.

3.2.2.3. Istroslovenizmi

Radu Flora je 1972. u ljubljanskoj Lingvistici objavio članak (SPuIr) gdje je gotovo dvije stotine istrorumunjskih leksema doveo u svezu sa slovenskim riječima, no po našem mišljenju gotovo se sva njegova rješenja mogu dovesti pod veliko pitanje. Osvrćući se na neke radove R. Flore (napisane prije ovoga koji smo mi naveli) i I. Coteanua Emil Petrovici i Petru Neiescu 1964. pišu: "Se mai vorbește și astăzi de influența slovenă asupra istroromânei și despre contactul dintre sloveni și istroromâni, ca, de exemplu, în studiile asupra istroromânei ale lui Radu Flora și mai ales ale lui I. Coteanu. O asemenea influență directă nu există." (PIL: 196). Ipak, ne može se sa sigurnošću ustvrditi da nema posuđenica iz slovenskoga, no bilo kako bilo, slovenski je sloj u istrorumunjskim govorima jako teško odrediti budući se slovenski leksik uvelike poklapa s leksikom hrvatskih čakavskih govora. Za prvi primjer koji navodimo imamo najmanje dvojbi da je riječ o posuđenici iz slovenskoga, a drugi (uz ograde) držimo kalkom prema slovenskim oblicima:

3.2.2.3.1. Dadilja

Za dadilju smo u Šušnjevcima zabilježili *peštarna, -a, peštarna, -ele* ž. Istrorumunjski repertoari kojima se služimo nemaju odgovarajućih oblika. Oblik je mogao biti preuzet iz nekoga slovenskog, vjerojatno tršćanskoga⁴⁵, idioma, bez posredovanja čakavskoga (u čakavskim repertoarima kojima se služimo ne nalazimo sličnih oblika): *pěstrna* (SSKJ-cd), izvedenica od *pěstovati* (SSKJ-cd) < prslav. *pěstovati (SES: 439).

⁴³ Isti oblik navodi se i u DAR: 169.

⁴⁴ Na ovom se mjestu o tim teorijama ne će razglabati, pa čitatelja upućujemo na odgovarajuće radove, recimo IrE I: 21.

⁴⁵ Potvrđene su priče da je tršćanska gospođa svoju nezakonitu djecu davala u skrbništvo obiteljima iz južnih istrorumunjskih sela na što su ove pristajale zbog materijalne dobiti koju su od toga imale. Pretpostavljamo da u tom ambijentu valja tražiti izvor ovoga rijetkog slovenizma.

3.2.2.3.2. Djed; baba

U Žejanama smo za djeda zapisali *čâja betâru* (Žejane), za baku *mâja betâra* (Žejane).⁴⁶ Paralele nalazimo samo u Kovačeca: *ča betâra mâje; čela betâru čâje* za Žejane (IrHR: 129, s. v. **nona; nono**). Moguće je da je riječ o kalkovima prema sln. *stari oče; stara mama* (diljem Slovenije), pogotovo jer taj tip nije uobičajen u hrvatskim govorima ni iz sadašnjeg ni iz bivšeg ir. okruženja, a zabilježen je samo u Žejanama gdje je utjecaj slovenskih govora najočekivaniji – ipak tip postoji i u dr., za baku [*mamã bãtrînã* "mama stara" (DSL: 85, s. v. **bunicã**)], pa se kalkiranje prema slovenskim govorima može dovesti u pitanje. Bilo kako bilo, riječ je o dvije hibridne sintagme s prvim stranim i drugim domaćim elementom: *čâja* "otac" [u Žejanama *čâje, -a, čâje, -ele m.*, u Šušnjevcu *čâce, -a, čâce, -ele m.*, u Novoj Vasi *čâče, -a, čâče, -ele m.*, u Letaju, Brdu, Škabićima, Trkovicima, Zankovicima, Mihelima i Kostrčanu *čâče, -a, čâči, -ø m.*, u Škabićima i *čâče, -a, čâčeti, ø m.*; Radu Flora u svom atlasu navodi (*zn*) *čqá.ïe, čqá.ïa; (doi) čqai, čqá.ïle* za Žejane, (*un*) *čqá.ïe; (č.) čqá.ïe, čqá.ïi* za Šušnjevicu, (*ur*) *čqá.ïe; čqá.ïi* za Novu Vas, (*ur*) *čqá.ïe; čqá.ïe (!)* za Jesenovik, (*ur*) *čqá.ïe; čqá.ïi* za Brdo i *čqá.ïe* za Letaj (MALGI 27). Pušcariu ima *țâțe* (Sir: 327) i kao posebnu natuknicu vokativ *čâčo* (Sir: 308)⁴⁷, Popovici *čâce, -al-ele, čâja, čâca* (DRI: 104), Cantemir *čâce* (Tir: 161) i *țîâțe* (Tir: 184), Maiorescu *ciace, ciacia* uz napomenu "A Gradigne si dice *tiatia*" (Vir: 116), Sârbu i Frățilã *čâce* za Šušnjevicu i *čâie* za Jesenovik (Dir: 203), Kovačec *čâce* za Jesenovik (uz natuknicu navodi odr. oblik *čâča* i vokativ *čâčo*) i *čâje, -a* za Žejane (uz natuknicu u zagradi navodi oblik za genitiv i dativ *lu čâja*) (IrHR: 61). Oblici su čakavskoga podrijetla, npr.: u Čepiću *čâca* (IrLA: 485), u Pićnu *čâca* (PI: 22), u Orbanićima *čâca* (ČDO: 430), u Vodicama *čajka, čajko* (ID: 163), u Rukavcu *čâca* (RČGR: 53) < dječja riječ. Oblici s *-j-* možda duguju postanje oblicima tipa *maje* (v. dalje). Množinski oblik *čâčeti* koji smo zapisali u Škabićima preuzet je kao takav.; *mâja* [u Žejanama *mâje, -a, mâje, -ele ž.*, u Šušnjevcu i Novoj Vasi *mâje, -a, mâje, -ele*, u ostalim juž. s. *mâja, -a, mâje, -ele ž.*; Radu Flora je zapisao (*o*) *mqa.ïe, mqa.ïa; (doq) mqai; mqa.ïele* za Žejane, (*o*) *mqa.ïe, mqa.ïa; (č.) mqai; mqa.ïele* za Šušnjevicu i Novu Vas, Jesenovik i Brdo i (*o*) *mqa.ïa; (č.) mqai, mqa.ïle (!)* (MALGI: 28), Pušcariu *mâje, mâjke, mâme* i *mater* (Sir: 314), Popovici *mâje* (DRI: 123), Cantemir *mâie* i *mâiche*⁴⁸ (Tir: 170), Maiorescu *maia* (Vir: 132), Sârbu i Frățilã *mâia* (Dir: 225), Kovačec *mâje, -a* za Jesenovik i Žejane (IrHR: 111). Riječ preuzeta iz čakavskih govora. Ribarić za

⁴⁶ Usput, u juž. s. nazivi su tipa *did, bãba* i *nono, nona: nono, -ø, noni -ø m.* (Žejane, Šušnjevcu, Nova Vas, Brdo, Trkovi, Miheli, Kostrčan), *nono, -ø, noneti, -ø m.* (Jesenovik, Letaj), *did, -u, diži, -ø m.* (Škabići), *did, -u, did, -i m.* (Zankovci); *none, -a, none, -ele ž.* (Žejane), *nona, -a, none, -ele ž.* (sva juž. sela osim Škabića), *bãba, -a, bãbe, -ele ž.* (Škabići). Nazivi tipa *did* [*did, -u; -di, -zi, -durl*] (IrG: 207); *did, -u, pl. -z, -i* (DRI: 106)] posuđeni su iz čakavskoga: npr. u Svetvinčentu, Valturi i Ližnjanu *d., d* (ILA: 502a) < prslav. *dědbъ (SES: 82, s. v. **ded**). Oblika tipa *baba* u našem značenju ne nalazimo ni u jednom ir. repertoaru kojim se služimo nego samo u značenju "stara žena, starica": *bãbe* (Sir: 304); *bãbe, -e* (Tir: 158); *bãbe, -a, -e* za Jesenovik, *bãba, -e* za Žejane (IrHR: 35). Posuđenice su to iz čakavskih idioma: npr. u Svetvinčentu, Čabrunićima, Valturi i Ližnjanu *b, ba* (ILA: 502b) < prslav. *baba "stara ženska" (SES: 21). Nazivi tipa *nono* i *nona* [*nóno* (Tir: 173); *nóno, nóni* za Šušnjevicu, Brdo i Žejane; *nóna, nóna* za Brdo i Žejane (IrHR: 129); *nono, -ñ; nona, -e* (Dir: 238)] mletacizmi su koji su u ir. po svoj prilici ušli preko čakavskih govora (manje je vjerojatno da je riječ o izravnim mletacizmima): npr. u Čepiću i Brgudu *nóno; nóna* (IrLA: 502ab) < imlet. *nono; nona* < kas. lat. *nonnu(m); nonna(m)*, DELI-cd.

⁴⁷ Uz natuknicu bilježi "vocatival lui țâțe", što zapravo nije točno, *čâčo* je vokativ od *čâce/čâče*, a vokativ Pušcarijeva oblika za oca je *čâco*, odnosno *țâčo* bilježeno grafijom kojom se on služio.

⁴⁸ Uz napomenu: "întrebuințat numai în formula: *Maica boja* (Maica domnului)".

Vodice navodi vokativ *mâjo* uz napomenu "od nom. *mâja* koje se ne upotrebljava, nego se kaže samo: *mâjka* f." (ID: 190) Također samo vokativ ima i L. Radulić za Rivanj, *mâjo* uz napomenu "samo vok. od *majka*, *mati*" (RRG: 164), i A. Piasevoli za Sali, *majô*⁴⁹ (RGS: 174). Slavenska riječ, hipokoristik od *mama*, *majka*⁵⁰ < pslaven. *mama (SES: 320).]; *bet̂aru*, *bet̂ara* "star, stara" [u Žejanama *bet̂ar*, *bet̂ara*, *bet̂aro*; *bet̂ari*, *bet̂are*, *bet̂ari prid.*, u Šušnjevi i Novoj Vasi *bet̂ar*, *bet̂are*, *bet̂aro*; *bet̂ari*, *bet̂are*, *bet̂ari prid.*, u ostalim juž. s. *bet̂ar*, *bet̂ara*, *bet̂aro*; *bet̂ari*, *bet̂are*, *bet̂ari prid.*: Pušcariu navodi *bet̂a'r*, -e (Sir: 304), Popovici *bet̂ar*, -ă (DRI: 92), Cantemir *bet̂ar*, -e (Tir: 159), Sârbu i Frățiilă *bet̂ar*, -a, -o (Dir: 191), Maiorescu *bet̂ar*, *bet̂ară*, *bet̂ari*, *bet̂are* (Vir: 109), Kovačec *bet̂ar*, -e za Jesenovik i *bet̂ar*, -a za Žejane (IrHR: 38). Oblici toga tipa prisutni su u svim rumunjskim dijalektima: dr. *bătrân* (DEX: 92); ar. *bit̂a' rnu*, -nă (DDAr: 211), *bit̂ârnu*, -îi; -nâ, -ni, *bit̂ârnu* (DA: 118, s. v. *bătrân*), *bit̂ârnu* (DRI: 92, s. v. *bet̂ar*), *bit̂ârnu* (DER: 742); mr. *bit̂rân*, *bit̂rănă* (MrA: 198), *bit̂âr* (DRI: 92, s. v. *bet̂ar*), *bit̂ôra* (DER: 742) < lat. *vêtrânus*, REW: 9287.2.]

4. HIBRIDNI ELEMENTI

Hibridnih elemenata u istrorumunjskom leksiku ima jako puno. U prvu skupinu spadaju sintagme, preciznije sintagme sastavljene od domaćih (istrorumunjskih) i čakavskih elemenata koje su mogle nastati u bilo koje doba nakon dolaska budućih Istrorumunja u Cetinsku krajinu, tvorbom *in loco* ili kalkiranjem, dok drugu skupinu čine izvedenice tvorene sufiksacijom ili prefiksacijom, koje su pak mogle nastati i odmah nakon što su Istrorumunji prešli Dunav s tim da valja dopustiti i mogućnost da su dio takvih tvorenica budući Istrorumunji mogli donijeti i iz pradomovine kao posljedicu tamošnjih slavensko-rumunjskih kontakata. Jasno da je zapravo nemoguće točno utvrditi kronologiju takvoga leksika.

4.1. Hibridne sintagme

Navodimo tri primjera:

4.1.1. Bačvica (karatel)

Za tu bačvu u Mihelima koriste sintagmu *mîka b̂ačvica*, a u Letaju *mîka b̂ačva*. Oba su termina hibridna, u doslovnom značenju "mala bačvica" odnosno "mala bačva". Prvi je element, *mik* "mali", domaći: u Šušnjevi smo zabilježili *mik*, *mîke*; *mic*, *mic* i *mîke*, *prid.*, u Novoj Vasi *mik*, *mîke*; *mič*, *mič*, *prid.*, u ostalim mjestima *mik*, *mîka*; *mič*, *mič*, *prid.*; Byhan je zabilježio *mik*, *mîke*, *mits*, *mîke* (IrG: 276), Pušcariu *mic*, *mîke* (Sir: 315), Popovici *mic*, -e (DRI: 125), Maiorescu *mic*, *mică*, mn. *micî*, *mice* (Vir: 134), Cantemir *mic*, -che (Tir: 171), Sârbu i Frățiilă *mic*, -a (Dir: 228), Kovačec *mic*, *mîke*, *mič* za južna sela, *mic*, *mîke*, *mič* za Šušnjevicu i *mic* (*mîcu*), *mîca*, *mič* za Žejane (IrHR: 116) < lat. *miccus, DER: 5252 > dr., mr. *mic*, -ă (DEX: 628, DMr: 189), ar. *n'ic*, *n'ică* (DDAr: 796). Drugi je element strani: u Šušnjevi smo zapisali *b̂ačve*, -a, -i, -ile ž., u Novoj Vasi *b̂ačve*, -a, -i, -ile ž., u svim ostalim mjestima *b̂ačva*, -a, -i, -ile ž., a u Novoj Vasi, Letaju, Trkocima

⁴⁹ Naglasak je vjerojatno pogrešan, trebalo bi *mâjo*.

⁵⁰ Prema našim spoznajama u Istri i Dalmaciji oblici tipa *majka* učeni su i rabe se uglavnom samo u sintagmama tipa *majka božja*.

i Mihelima još i *báčva*, *-a*, *-e*, *-ele* ž.: Pušcariu donosi *bățu* (Sir: 304), Sârbu i Frățilă *bačva* (Dir: 190), Kovačec *báčve*, *-a*, *-i*, *-ile* za juž. s., *báčva*, *-i*, *-ile* za Žejane i *bățu*, *-a*, *-i*, *-ile* za Šušnjevicu (IrHR: 36). Posuđenice iz čakavskih govora: npr. *báčva* u Brgudu, Čepiću (IrLA: 1251) i Orbanićima (ČDO: 414), *bacva* u Labinu (RLG: 16), *báčva* i *báčva* u Salima (RGS: 25) < pslav. *bъči, gen. *bъčъve (HER: 120). Sintagma je zapravo nastala *in loco* i ona jest hibridna gledano dijakronijski, no budući su u trenutku formiranja toga dvosložnog termina Istrorumunji već bili preuzeli i *báčva* i umanjenicu *báčvica*, sinkronijski možemo smatrati da je nastala od domaćih elemenata.

4.1.2. Barska kornjača (*Emys orbicularis*)

U Zankovcima smo čuli *žába ku osu*. Sintagma je nastala *in loco*, bez čakavskoga ili nekoga drugog posredovanja. Zadnja su dva elementa domaća: *ku* "s, sa" (u svim smo mjestima zapisali *ku*) < lat. *cum*, REW 2385; *osu* "kost + odr. čl." [u Žejanama *os*, *-u*, *-e*, *-ele*, *m.*, u Šušnjevicu, Jesenoviku, Letaju, Brdu, Trkocima, Zankovcima, Mihelima i Kostrčanu *os*, *-u*, *-e*, *-ele* *bg*, u Šušnjevicu, Novoj Vasi i Škabićima *os*, *-u*, *-ure*, *-urle* *bg* – u literaturi: *os*, *-u* mn. *ose*, *osele* (DRI: 132), *os*, mn. *osa* (Vir: 137), *os* (*uos*), *-e* Dir: 244), *os*, *-u*, *ose*, *-ele* za Žejane, Šušnjevicu i Novu Vas i *os*, *-u*, *-ure*, *-urle* za Šušnjevicu (IrHR: 138)] < lat. *ossum*, REW: 6114 > dr., ar. *os* (DEX: 731, DDAR: 809), mr. *os* (DMr: 316). Prvi je elemenat sintagme čakavskoga podrijetla koji je u trenutku formiranja termina već bio prešao u istrorumunjski [u Šušnjevicu *žábe*, *-a*, *-e*, *-ele* ž, u Novoj Vasi *žábe*, *-a*, *-e*, *-ele* ž, u svim ostalim mjestima *žába*, *-a*, *-e*, *-ele* ž.; u ir. repertoarima kojima se služimo nalazimo: *jábge*, *-a*, *-ele* (DRI: 117), *jabe*, *-e* (Tir: 168), *jaba*, *-e* (Dir: 220), *žába* za Žejane (IrHR: 228)]. Posuđenice iz čakavskih govora: npr. *žába* u Brgudu, Čepiću (IrLA: 747), Svetvinčentu, Čabrunićima, Valturi, Ližnjanu (ILA: 747) i Orbanićima (ČDO: 594) < prslav. *žaba (SES: 756).

4.1.3. Divlja svinja (*Sus scropha*)

U Žejanama, Šušnjevicu, Novoj Vasi, Brdu, Škabićima, Trkocima i Kostrčanu zapisali smo *divlu pork*, u Letaju, Zankovcima i Mihelima *divlí pork*. Hibridne sintagme sastavljene od pridjeva *divlí* posuđenog iz čakavskih govora [u Šušnjevicu i Novoj Vasi *divlí*, *divle*; *divlí*, *divle/divlí* i *divji*, *divje*; *divji*, *divje/divji* i *diblí*, *dible*; *diblí*, *dible/diblí*, u ostalim mjestima *divlí*, *divla*; *divlí*, *divle/divlí* i *divji*, *divja*; *divji*, *divje/divji* i *diblí*, *dibla*; *diblí*, *dible/diblí* – u Kovačeca nalazimo *divji* (*divlí*), *divja* (*divle*), *divji* (*divlí*) za Žejane i *divlí*, *divle*, *divlí* za Šušnjevicu (IrHR: 69), u ostalih *divl'* (Sir: 309); *divli*, *-e* (Tir: 164); *divlí* (Dir: 207) < čak. *divji*, *divlí* < prslav. *divъ (SES: 94, 95)] i domaće imenice *pork* "svinja" [u Šušnjevicu *pork*, *-u*, *porc*, *-i*, u ostalim mjestima *pork*, *-u*, *porč*, *-i* (isti oblik, *porc*, nalazimo i u svim ir. repertoarima kojima se služimo osim u Byhana: Sir: 321; Vir: 141; DRI: 138; Tir: 176; Dir: 255; IrHR: 152)] < lat. *pōrcus*, REW: 6666; DER: 6652 > dr. *porc* (DEX: 825); ar. *pōrcu* (DDAR: 872); mr. *porc* (DMr: 229). Ne možemo biti sigurni je li riječ o kalkovima prema čakavskim istoznačnicama [npr. *divlí prāsac* u Brgudu, *divlí prāsac* u Čepiću (IrLA: 731); *diblí prāsats* u Svetvinčentu, Čabrunićima i Valturi, *dímli prāsats* u Ližnjanu (ILA: 731)⁵¹] ili prilagođenica prema navedenim čakavskim oblicima nezabilježene izvorne sintagme koja odgovara dr. *porc sàlbatic* (DEX: 825, s. v. *porc*).

4.2. Hibridne izvedenice

Navodimo dva primjera sufiksacije i jedan prefiksacije:

4.2.1. Metlica za čišćenje posuda (u vinarstvu)

U Novoj Vasi metlicu kojom čiste bačve i sl. posude nazivlju hibridnom sintagmom (v. 4.1.) *mike meturiće*. Drugi je elemenat, koji nas u ovom slučaju zanima, hibridna umanjenica na čak. dočetak *-ica* od domaće imenice *metura* "metla" [za metlu smo u Šušnjevcu zapisali *meture*, *-a*, *-e*, *-ele* ž., u Brdu i Škabićima *metura*, *-a*, *metur*, *-i* ž., u ostalim juž. selima *metura*, *-a*, *-e*, *-ele* ž.⁵²; Byhan navodi *méture*, *-re* (IrG: 275), Pušcariu *méturę* (Sir: 314), Maiorescu *metură*, mn. *meture* (Vir: 134), Popovici *meturę*, *-a*, mn. *-e* (DRI: 125), Cantemir *méture* i *métule*⁵³ (Tir: 171), Kovačec za južna sela *méturę*, *-a* (IrHR: 116)] – postoji i u drugim rumunjskim dijalektima: ar., mr., dr. *métură* (DDAr: 679, DMr: 188, DRI: 125, s. v. *meture*), dr. *mătură* (DEX: 611), mr. *m(i)etură* (DER: 5166): "Origen oscuro. En su base debe estar el lat. *matta* 'estera'⁵⁴ (...)" (DER: 5166).

4.2.2. Djevojka

U Žejanama, Letaju, Brdu, Trkovicima i Zankovicima za djevojku kažu *fětina*, *-a*, *fětine*, *-ele* ž.; Byhan ima *fětine* za Žejane (IrG: 215), Pušcariu *fětine* (Sir: 310), Popovici *fětine*, *-a* (DRI: 109), Cantemir *fětine*, - (Tir: 165), Sârbu i Frătilă *fětina*, *-e* (Dir: 212), Kovačec *fětina*, *-e*, *-ele* za Žejane i Brdo te *fęKtine*, *-a*, *-e*, *-ele* za Šušnjevcu (IrHR: 78). Hibridne uvećanice na čakavski dočetak *-ina*⁵⁵ od *feta*, *fete* "djevojčica" i sl. [*fęta*, *-a*, *fęte*, *-ele* ž. (Žejane, Jesenovik, Letaj, Brdo, Škabići, Trkovci, Zankovci, Miheli, Kostrčan), *fęte*, *-a*, *fęte*, *-ele* ž. (Šušnjevcu, Nova Vas); Byhan je zapisao *fęte*, *-te* (IrG: 215), Pušcariu *fęte* (Sir: 310), Popovici *fęte*, *-a*, pl. *-e*, *-le* (DRI: 109), Maiorescu *fętă*, pl. *fete*, *fetele* (Vir: 123), Cantemir *fęte*, *-e* (Tir: 165), Sârbu i Frătilă *fęta*, *-e* (Dir: 212), Kovačec *fęte*, *-a*, *-e*, *-ele* za Šušnjevcu i *fęta*, *-e*, *-ele* za Žejane (IrHR: 78)] – domaća riječ prisutna u svim rumunjskim dijalektima: dr. *fată* (DEX: 369; DRI: 109), ar. *feătă* (DDAr: 454), *fęata* (DRI: 109; DER: 3294), mr. *fętă* (DRI: 109; DER: 3294) < lat. **fęta*, REW: 3269. Moguće je da su naše uvećanice naslonjene na čakavske oblike tipa *divojčina*: npr. u Brgudu i Čepiću *divojčina* (IrLA: 417), u Svet-vincentu i Čabrunićima *divojčina* (ILA: 417).

4.2.3. Posisati

U Žejanama smo zapisali *posuže*, *posuy*, u Šušnjevcu *posuže*, *posug*, u ostalim juž. s. *posuže*, *posug*. Od autora ir. repertoara kojima se služimo oblik ima samo Kovačec: *posuže* za Žejane (IrHR: 153). Na domaći glagol *suže* [*suže*, *suγ* (Žejane),

⁵¹ Usp. mr. *porc-dif* (DMr: 229, s. v. *porc*), također hibridna sintagma: mr. *dif* = *div* "divlji" < bug. *div* (DMr: 113).

⁵² Usp. u Žejanama samo *metla*, *-a*, *-e*, *-ele* ž. (Sârbu i Frătilă imaju samo *metla* – Dir: 228, dok ostali ir. repertoari kojima se služimo nemaju toga oblika), posuđenica iz čakavskih govora: npr. *mëtla* u Brgudu, Čepiću (IrLA: 1431), Valturi i Ližnjanu (ILA: 1431) < prslav. **metla* (SES: 338).

⁵³ Oblik nastao križanjem s čak. *metla*.

⁵⁴ Lat. *matta*, REW 5424.

⁵⁵ Premda dočetak *-ina* postoji i u istromletačkim govorima, u našem je slučaju riječ o izvedenicama prema čakavskome tipu istoga sufiksa.

suže, sug (Šušnjeвица), *suže, sug* (ostali); Kovačec bilježi *súže* za Jesenovik i Žejane i *súze* za Šušnjevicu (IrHR: 186), Byhan *suže, supt, sugu* za Žejane (IrG 357), Pušcariu *suze* (Sir: 326), Maiorescu *sug, a suge, suje, supt* (Vir: 151), ostali nemaju oblika. – riječ postoji u svim rumunjskim dijalektima: dr. *suge* (DEX: 1039; DER: 8334), ar. *sug, supšu, suptu, sudzire*; mr. *sug, supciu, supt, suziri* (DER: 8334) < lat. *sūgēre*, REW: 8438] dodan je hrvatski prefiks *po-* prema čakavskom glagolu *posisat(i)*.

5. RECENTNI LEKSIK IZ INIH IDIOMA

Govornici istrorumunjskih govora danas žive iste utjecaje (kontakti s pripadnicima drugih dijalekatskih zajednica iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine uglavnom, škola, liječnik, televizija, radio, biblioteke itd.) kao i njihovi čakavski susjedi, pa i u njihove govore ulaze riječi koje se tiču navedenih utjecaja. Možemo biti sigurni da te riječi u istrorumunjske govore ulaze uglavnom izravno, bez posredovanja čakavskoga (premda se ni to posredovanje ne može potpuno isključiti). Navodimo jednu posuđenicu iz hrvatskoga standarda Istre i jednu iz knjiž. rum. jezika:

5.1. Domovnica

Naziv je za domovnicu jedinstven u svim ir. govorima: *domovnica, -a, -e, -ele* ž.⁵⁶ < reg. hrv. domôvnica, prema stand. hrv. *dòmôvnica* (RHJ: 201).

5.2. Rat

Tijekom jednog razgovora (snimanog) koncem 2001. sa svojim najboljim i najpouzdanijim ispitanikom, Franom Belulovićem (danas pokojnim) iz Šušnjevice kad mi je pričao o nekim događajima za vrijeme II. svjetskog rata upotrijebio je riječ *razboj*⁵⁷, glasovno adaptiranu posuđenicu iz knjiž. rum.: *război* (DEX: 894). Kad sam ga zaustavio i pitao odakle mu ta riječ, rekao je da je to naučio od Rumunja i da je svjestan da je, osim njega, nitko ne rabi (tijekom godina u istrorumunjska su sela dolazili rumunjski istraživači i sasvim je moguće da su i oni ostavili traga u ir. leksiku – pogotovo u ljudi s osjećajem za jezik kakav je imao Frane Belulović).

6. ZAKLJUČNE MISLI

Ovaj rad valja shvatiti samo kao pokušaj stratifikacije istrorumunjskoga leksika. Kronologiju je slojeva vrlo teško utvrditi iz više razloga. Prije svega valja imati na umu da nemamo nikakvih pisanih istrorumunjskih dokumenata (pa ni za najnovija razdoblja), a i za sam rumunjski jezik prve pisane tragove možemo pratiti tek od početka 16. st. Nije lako jednoznačno odrediti, kako smo pokazali, ni domaći, vulgarnolatinski sloj, a što se tiče kronologije slavenskih slojeva, koji čine gotovo 80% istrorumunjskoga leksika (veliki je postotak slavizama i u drugim rumunjskim dijalektima) problemi su, dakako, puno veći jer se leksik svih slavenskih idioma koji čine jezično blago istrorumunjskih govora uvelike poklapa, pa ne

⁵⁶ Isto i u Šušnjevici i Novoj Vasi, a ne očekivano *domovnice* – adaptacija na morfološkoj razini nije izvršena.

⁵⁷ U rečenici *Fost a vr̥ema de razboj*. "Bilo je vrijeme rata."

možemo biti sigurni jesu li pojedinu riječ Istrorumunji donijeli iz pradomovine, jesu li je preuzeli tijekom boravka u Bosni ili tek u Cetinskoj Krajini odakle su (jedan dio preko Like) došli najprije do Krka i na koncu do Istre, svoje današnje postojbine. Najteži je, premda za hrvatsku dijalektologiju najznačajniji, problem utvrditi kronologiju čakavizama: gotovo nikad ne možemo biti potpuno sigurni jesu li Istrorumunji pojedine riječi preuzeli prije ili poslije nastanjanja u Istri – zbog u Istru prenijetih čakavskih govora iz kojih su riječi iz tih novih govora ulazile i u stare istarske čakavske idiome (pa su tako mogle ulaziti i u ir., a mogle su u njemu već i biti). Problem su i mletacizmi; mi držimo da je velika većina riječi iz toga sloja u istrorumunjski dospjela iz čakavskoga, no ima i drukčijih mišljenja. Ima i drukčijih mišljenja i što se tiče posuđenica iz slovenskih govora iz okruženja; mi mislimo da ih gotovo i nema, ali većina, naročito rumunjskih, lingvista koji su o tom pisali ne bi se s time složila. Bilo kako bilo, opet naglašavamo da je ovo samo prvi pokušaj stratifikacije istrorumunjskih govora i eventualno polazište za buduća istraživanja koja bi trebala dovesti do novih spoznaja, korisnih nadasve, zbog same strukture istrorumunjskoga leksika, za proučavanje povijesti hrvatskoga jezika ali i drugih slavenskih idioma.

LITERATURA

ARJ – *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I-XXIII, HAZU (tada JAZU), Zagreb, 1880.–1976.

BART – Matteo Giulio Bartoli, *Il Dalmatico. Resti di un'antica lingua romanza parlata da Veglia a Ragusa e sua collocazione nella Romània appennino-balcanica (a cura di Aldo Duro)*, Istituto della Enciclopedia Italiana, Rim, 2000.

BBT – Nikola Velčić, *Besedar Bejske Tramuntane*, Mali Lošinj – Beli – Rijeka, 2003.

BEN – Henry & Renée Kahane, *Butor "Bittern": elusive-ness of a name*, u *Philologica hispaniensa*, Madrid, 1985.

BOE – Giuseppe Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*, Martello Editore, Milano, 1971. (pretisak mletačkoga izdanja iz 1856.)

CB – Đurđica Ivančić–Dusper, *Crikveniški besedar*, Crikvenica, 2003.

CP¹ – Vuk Stefanović Karadžić, *Srpski rječnik*, Prosveta-Nolit, Beograd, 1987. (pretisak izdanja iz 1818.)

CP² – Vuk Stefanović Karadžić, *Srpski rječnik*, Prosveta, Beograd, 1964. (prema izdanju iz 1852.)

ČDO – Janneke Kalsbeek, *The Čakavian Dialect of Orbanici near Žminj in Istria*, Editions Rodopi B. V., Amsterdam-Atlanta, 1998.

ČL – Mate Hraste & Petar Šimunović, *Čakavisches-deutsches Lexicon*, knj. I, Böhlau Verlag, Köln-Wien, 1979.

DAR – Gh. Bulgăr & Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar de arhaisme și regionalisme*, Editura Saeculum, Bukurešt, 2000.

- DAR – Matilda Caragiu Marioțeanu, *Dicționar aromân*, I (A-D), Editura Enciclopedică, București, 1997.
- DARm – Dina Cuvata, *Dictionar armănescu – machidunescu*, Skopje, 2006.
- DCM – Walter Breu & Giovanni Piccoli, *Dizionario croato molisano di Acquaviva Collecroce*, Campobasso, 2000.
- DDAR – Tache Papașagi, *Dicționarul dialectului aromân*, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, București, 1963.
- DELI-cd – Manlio Cortelazzo & Paolo Zolli, *Dizionario Etimologico della Lingua Italiana*, Bologna, 1999. (izdanje na CD-u).
- DER – Alejandro Cioranescu, *Diccionario etimologico rumano*, Tenerife, Madrid, 1966.
- DEX – *Dicționarul explicativ al limbii române*, Univers Enciclopedic, București, 1998.
- DIR – Richard Sârbu & Vasile Frațilă, *Dialectul istroromân*, Editura Amarcord, Temišvar, 1998.
- DRI – Josif Popovici, *Dialectele romîne*, IX: Dialectele romîne din Istria, partea a 2^A (texte Ei glosar), Halle A. D. S., Editura autorului, 1909.
- DSLRL – Luiza Seche & Mircea Seche, *Dicționarul de sinonime al limbii române*, București, 1997.
- ESSJ – France Bezlaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika* (I-IV), Ljubljana, 1977., 1982., 1995., 2005.
- GDDT – Mario Doria, *Grande dizionario del dialetto triestino*, Trst 1984.
- HER – Alemko Gluhak, *Hrvatski etimološki rječnik*, Zagreb, 1993.
- ID – Josip Ribarić, *O istarskim dijalektima*, Pazin, 2002.
- IGV – Manlio Cortelazzo, *Influsso greco a Venezia*, Bologna, 1970.
- ILA – Goran Filipi & Barbara Buršić Giudici, *Istriotski lingvistički atlas*, Znanstvena udruga Mediteran, Pula, 1998.
- IrE I. – Goran Filipi, "Istrorumunjske etimologije I: 'slezena'", *Filologija*, 40, 2003., str. 19–30.
- IrG – Arthur Byhan, "Istrorumänisches Glossar", u: *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache*, 4, Leipzig, 1899, str. 174–396.
- IrHR – August Kovačec, *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik s gramatikom i tekstovima*, Znanstvena udruga Mediteran, Pula, 1998.
- IrLA – Goran Filipi, *Istrorumunjski lingvistički atlas / Atlasul Lingvistic Istroromân / Atlante Linguistico Istrorumeno*, Pula, 2002.
- KastSLS – Jože Stabej, *Slovensko-latinski slovar (po: Matija Kastelec – Gregor Vorenc, Dictionarium latino-carniolicum 1680 – 1710)*, Ljubljana, 1980.

- KAŠIĆ – Bartol Kašić, *Hrvatsko-talijanski rječnik*, Zagreb 1990. (prema rukopisu iz 1599.)
- LVJ – Andro Roki Fortunato, *Libar viškiga jazika*, samonaklada, Toronto, 1977.
- MALGI – Radu Floră, *Micul Atlas Lingvistic Al Graiurilor Istroromâne*, Bukurešt, 2003.
- MrA – Petar Atanasov, *Meglenoromâna astăzi*, Editura Academiei Române, 2002.
- NOL – Jacques André, *Les noms d'oiseaux en latin*, Pariz, 1967.
- PCX – *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*, 1-15 (A-nokavac), Institut za srpskohrvatski jezik (knj. 15 Institut za srpski jezik), Beograd, 1959.-1996.
- PČR – Branko Turčić, *Sedmoškojani. Prvi čakavski rječnik*, Rijeka, 2002.
- PI – Šime Ružić Sudčev, *Pićan i pićonski idiomi*, C.A.S.H., Pula, 1999.
- PIL – Emil Petrovici & Petru Neiescu, "Persistența insulelor lingvistice", u *Cercetări de lingvistica*, (CL), IX, nr. 2, Cluj, 1964, str. 187–214.
- Plet. – Maks Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar*, (I-II), Ljubljana, 1894.
- Pt – Stjepan Gjurasić, *Ptice*, I-II, Zagreb, 1899.
- RB – Ante Bačić Fratrić, *Rječnik blatskog govora hrvatskog jezika na književni jezik rastumačen*, samoizdanje, Blato, 1988.
- RBG – Ivan Francetić, *Rječnik boljunskih govora* (rukopis s konca pedesetih, početka šezdesetih godina 20. st., nalazi se na Odjelu za humanističke znanosti Sveučilišta "Juraj Dobrila" u Puli).
- RČGNV – Josip M. Sokolić - Kozarić, Gojko M. Sokolić - Kozarić, *Rječnik čakavskog govora Novog Vinodolskog*, Rijeka – Novi Vinodolski, 2003.
- RČGT – Berislav Ropac, *Rječnik stranih riječi u čakavskom govoru Triblja*, Zagreb, 2001.
- RČGR – Franjo Mohorovičić – Maričin, *Rječnik čakavskog govora Rukavca i bliže okolice*, Rijeka – Opatija – Matulji, 2001.
- RDG – Mihailo Bojanić & Rastislava Tribunac, *Rječnik dubrovačkog govora*, SDZ XLIX, Beograd, 2002.
- REW – W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1972.
- RGK – Tomislav Maričić Kukljičanin, *Rječnik govora mjesta Kukljice*, Matica hrvatska, Zadar, 2000.
- RGK-cd – Damir Kalogjera & Mirjana Svoboda & Višnja Josipović, *Rječnik govora grada Korčule*, Zagreb, 2008. (cd izdanje).
- RGS – Ankica Piasevoli, *Rječnik govora mjesta Sali*, Zadar, 1993.

RGV – Blaž Jurišić, *Rječnik govora otoka Vrgade*, II, JAZU (danas HAZU) Zagreb, 1973.

RHJ – *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb, 2000.

RHT – Dragutin Parčić, *Rječnik hrvatsko-talijanski*, Zadar, 1901.

RLC – Marijan Milevoj, *Gonan po nase (rječnik labinske cakavice)*, Labin, 2006.

RLG – Marijan Milevoj, *Gonan po nase (rječnik labinskog govora)*, samonaklada, Pula, 1992.

RMGM – Agostina Piccoli & Antonio Sammartino, *Rječnik moliškohrvatskoga govora Mundimitra*, Fondazione "Agostina Piccoli" & Matica hrvatska, Montemitro–Zagreb, 2000.

RR – Slavko Kalčić, *Roverski rječnik* (rukopis)

RRG – Ladislav Radulić, *Rječnik rivanjskog govora*, Zadar, 2002.

RSG – Siniša Vuković, *Ričnik selaškega govora (rječnik dijalekta Selca na otoku Braču)*, Laus, Split, 2001.

SES – Marko Snój, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana, 1997.

Sr – Sextil Pușcariu, *Studii istroromâne*, III, Cvltvra Națională, Bukurešt, 1929.

Sr2 – Sextil Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, Cvltvra Națională, Bukurešt, 1929.

SKOK – Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I-IV, JAZU (danas HAZU) Zagreb, 1971–1974.

SPuIr – Radu Flora, "Slovenačke leksičke posuđenice u istrorumunskom", *Linguistica*, 12, Ljubljana, 1972, str. 67–94.

SR – Milan Moguš, *Senjski rječnik*, Zagreb – Senj, 2002.

SSKJ-cd – *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, izdanje na CD-u, Ljubljana, bez naznake godine.

STULLI – Joakim Stulli, *Rjecoslòžje*, Dubrovnik, 1806.

TIr – Traian Cantemir, *Texte istroromâne*, Editura Academiei Republicii Populare Române, Bukurešt, 1959.

TiRG – Richard Sârbru, *Texte istroromâne și glosar*, Tipografia Universității din Timișoara, Temišvar, 1992.

TP – Даниела Дечева, *Тълковен речник с фразеологични съчемания*, Sofija, 1997.

VDT – Ernesto Kosovitz, *Dizionario-vocabolario del dialetto triestino*, Trst, 1968.

VIr – Ioan Maiorescu, *Itinerario in Istria e vocabolario istriano-romeno*, Edizioni Parnaso, Trst, 1996.

VRANČIĆ – Faust V r a n č i ć, *Rječnik pet najuglednijih evropskih jezika: latinskog, talijanskog, njemačkog, hrvatskog i mađarskog*, Zagreb, 1971. (prvotisak: Mletci, 1595)

VRANČIĆdod – Faust V r a n č i ć, *Hrvatsko-latinski rječnik* (postupkom obrata izradio i pogovor napisao Valentin Putanec), v. VRANČIĆ

STRUTTURA E STRATIFICAZIONE DEL LESSICO ISTRORUMENO

RIASSUNTO

Nell'articolo si cerca di determinare, dal punto di vista sincronico e diacronico, vari strati autentici e alloglotti del lessico degli idiomi istrorumeni. Ogni strato viene illustrato da esempi di parole raccolte dall'autore stesso durante le indagini fatte sul terreno dal 1985 in poi (l'autore dispone di un *corpus* di oltre 15.000 unità lessicali – comprese anche tutte le varianti di pronuncia) nonché da esempi presi dai rispettivi studi sulle parlate istrorumene. L'appartenenza di singole parole a strato particolare viene provata mediante metodi moderni di etimologia e di lessicologia. L'autore è consapevole della possibilità di alcune interpretazioni sbagliate, dato che si tratta dell'idioma su cui non esistono testi scritti risalenti ad un periodo che potrebbe essere considerato remoto.

PAROLE CHIAVE: *sincronia, diacronia, lessico istrorumeno, etimologia*

